

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет соціальних наук
(повне найменування факультету)

Психологія
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

бакалавр
(ступінь вищої освіти)

на тему Соціально-психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій
(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка) 4 курсу,
групи СНз-110

Спеціальності 053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Психологія

ГОРОХОВСЬКА Д.О.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник ПИЛИПЕНКО К.В.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент КОВАЛЬ В.В.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет соціальних наук
Кафедра «Психологія»
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 053 Психологія
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Психологія
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« 19 » _____ лютого 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

ГОРОХОВСЬКА Дарина Олександрівна

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Соціально-психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій.

керівник проєкту (роботи) кандидат психологічних наук, доцент ПИЛИПЕНКО Катерина Валентинівна

(науковий ступінь, вчене звання, ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «15» березня 2024 року № 70

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 05 червня 2024 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) 86 сторінок, 2 таблиці, 18 рисунків, 60 джерел, 3 додатки.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) запропоновано визначення агресивної поведінки та розглянуто основні форми та прояви цього явища; описано різноманітні види психологічних травм, зокрема ті, які виникають у зв'язку з війною, та їхні впливи на психічне здоров'я; обґрунтувати вибір методів дослідження, які будуть використані для аналізу зв'язку між агресивною поведінкою та психологічними травмами, спричиненими війною; провести анкетування серед жителів міста Запоріжжя, які пережили війну, з метою виявлення зв'язку між психологічними травмами та агресивною поведінкою; проаналізувано та порівняно результати досліджень з метою оцінки зв'язку між агресивною поведінкою та психологічними травмами, спричиненими війною; запропоновано кореляційні програми для постраждалих у війні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Рис. 1.1. Види ціннісних орієнтацій особистості; Рис. 1.2. Види антицінностей; Рис. 1.3. Теорії та напрямки життєвих орієнтирів; Рис. 1.4. Зміст ідеальної моделі особистих цінностей; Рис. 1.5. Кризи, які впливають на формування ціннісних орієнтацій у студентів; Рис. 1.6. Основні типи поведінки студентства у сфері

«людина-людина»; Рис. 1.7. Типологія сучасного студентства; Рис. 2.3. Блоки психодіагностичних методик; Рис. 2.4. Середні показники життєвих орієнтирів майбутніх психологів за методикою М. Рокича; Рис. 2.5. Середньогрупові рангові показники значимості термінальних цінностей за опитувальником М. Рокича; Рис. 2.6. Середньогрупові рангові показники значимості інструментальних цінностей за опитувальником М. Рокича; Рис. 2.7. Показник (рівень) самоактуалізації майбутніх психологів за опитувальником САТ; Рис. 2.8. Середні показники дослідження смисложиттєвих орієнтацій у майбутніх психологів (експериментальна/контрольна групи). Рис. 2.9. Розвиток складових ціннісної сфери у майбутніх психологів; Рис. 2.10. Розвиток складових ціннісної сфери у майбутніх психологів; Рис. 2.11. Інтеграційні якості; Рис. 2.12. Вимоги до процесу здобуття знань і навичок; Рис. 2.13. Рівні професійного становлення;
Таблиця 2.1. Характеристика складників смислової сфери у студентів; Таблиця 2.2. Методи діагностики сформованості компонентів ціннісної сфери у майбутніх психологів.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	15.04.2024	28.04.2024
2	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	29.04.2024	12.05.2024
Нормок-б	ГАРМАШ А.О., викладач	03.06.2024	05.06.2024

7. Дата видачі завдання «19» лютого 2024 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми та затвердження завдання на дипломний проєкт (роботу)	19.02.2024	
2	Збір матеріалу та вивчення літературних джерел дипломний проєкт (роботу)	21.02.2024	
3	Затвердження теми	15.03.2024	
4	Складання змісту	18.03.2024	
5	Виконання першого розділу	15.04.2024	
6	Виконання другого розділу	29.04.2024	
7	Виконання третього розділу	13.05.2024	
8	Формування висновків	23.05.2024	
9	Перевірка роботи керівником	27.05.2024	
10	Оформлення дипломного проєкту (роботи)	30.05.2024	
11	Нормоконтроль та перевірка на запозичення	03.06.2024	

12	Попередній захист дипломного проєкту(роботи)	05.06.2024	
13	Подання роботи на кафедру	05.06.2024	
14	Одержання відгуку та рецензії	07.06.2024	
15	Захист дипломної роботи	14.06.2024	

Студент(ка)

_____ Дарина ГОРОХОВСЬКА
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи)

_____ Катерина ПИЛИПЕНКО
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 86 с., 2 табл., 14 рис., 60 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації студентської молоді.

Предмет дослідження – особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Мета дослідження – теоретично ознайомитись та емпірично дослідити особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення основних завдань дослідження були використані наступні методи: теоретичні – аналіз, систематизація та узагальнення наукових даних; емпіричні – тест М. Рокича; Самоактуалізаційний тест Е. Шострома (САТ); опитувальник смисло-життєвих орієнтацій Д. Леонтьєва, якісний та кількісний аналіз одержаних експериментальних даних.

Модернізація соціальних та культурних інститутів максимально змінює думку людей про певні норми поведінки, цінності та традиції поводження у соціумі. В першу чергу варто говорити про найближчі групи, які оточують кожну людину і здійснюють на неї безпосередній вплив. Такими групами є студентські об'єднання. Саме у студентів ціннісні переконання найбільш актуальні, і тому вони, як ніхто, важливі для модернізації та підвищення рівня добробуту нашої країни.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ,
СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	10
1.1. Проблеми особистих цінностей студентства у психологічній науці	10
1.2. Структура та особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.....	21
1.3. Психосоціальні та особистісні чинники становлення ціннісної сфери в студентському віці.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	33
2.1. Дослідження особливостей формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.....	33
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	39
2.3. Провідні підходи та напрямки покращення процесу функціонування цінностей у студентських групах.....	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес формування і розвитку нашої країни тільки триває. На нашу державу чекає багато змін, серед яких важливою складовою є реформування освітньої системи та виховання людей молодого віку. Вдосконалення освітньої сфери потрібно здійснювати через ціннісні орієнтації молоді, розширення світогляду, мислення, впровадження етичних норм, підвищення рівня індивідуального усвідомлення студентів. Тільки так наша держава зможе перейти на новий рівень модернізації суспільного життя. Як наслідок, виникла проблема правильної організації такої системи, яка б могла поєднати в собі всі запити суспільства. Модернізація соціальних та культурних інститутів максимально змінює думку людей про певні норми поведінки, цінності та традиції поводження у соціумі. В першу чергу варто говорити про найближчі групи, які оточують кожну людину і здійснюють на неї безпосередній вплив. Такими групами є студентські об'єднання. Саме у студентів ціннісні переконання найбільш актуальні, і тому вони, як ніхто, важливі для модернізації та підвищення рівня добробуту нашої країни.

З огляду на дану проблематику, можна зробити висновок, що ситуацію потрібно контролювати, так як, специфіка функціонування ціннісних орієнтацій у студентських групах постійно змінюється та виходить на новий рівень.

Джерела формування цінностей у молодих людей висвітлені у працях Т. Антоненко, С. Козянчук, У. Михайлишин, Л. Ребухи, С. Сосніхіної та ін. Також увагу щодо розвитку та формування ціннісних орієнтацій приділяють С. Мотков, М. Садова, Л. Сокурянська, Р. Хавула, Г. Чайка та ін.

Актуальність даного питання, недостатнє наукове наповнення та суспільна значущість зазначеної проблематики дозволили нам зупинити свій вибір на темі бакалаврського дослідження «Соціально-психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді».

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації студентської молоді.

Предмет дослідження – особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Мета дослідження – теоретично ознайомитись та емпірично дослідити особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1. Провести теоретичний та методологічний аналіз проблеми вивчення ціннісних орієнтирів студентської молоді.
2. Визначити загальні основи дослідження процесу функціонування цінностей у студентських групах у межах навчального процесу.
3. Провести аналіз емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення основних завдань дослідження були використані наступні методи : теоретичні – аналіз, систематизація та узагальнення наукових даних; емпіричні – Тест М. Рокича; Самоактуалізаційний тест Е. Шострома (САТ); Опитувальник смисло-життєвих орієнтацій Д. Леонтьєва, якісний та кількісний аналіз одержаних експериментальних даних.

Методологічне підґрунтя дослідження склали вчення про: закономірності становлення особистості (О. Бондаренко, Л. Божович, Б. Ломов, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); теорія діяльності (О. Леонтьєв, Г. Костюк та ін.); культурно-історична концепція (Л. Виготський, М. Ярмаченко та ін.); теорія інтенсифікації впливу на особистість (В. Чернобровкін, Т. Яценко та ін.); суб'єктний підхід до вивчення особистості (О. Бондаренко, О. Бондарчук, М. Боришевський, Ж. Вірна, Л. Карамушка, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, Л. Сердюк, М. Смульсон, Т. Титаренко, Н. Чепелєва, Ю. Швалб та ін.), позитивний підхід до функціонування особистості (Н. Пезешкіан, М. Селігман, М. Чіксентміхаї та ін.) концепції особистісних смислів (О. Леонтьєв, Д. Леонтьєв та ін.).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці діагностичного інструментарію дослідження особливостей формування ціннісних

орієнтацій студентської молоді; обґрунтуванні провідних підходів та напрямки покращення процесу функціонування цінностей у студентських групах.

Структура та обсяг роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (60 найменувань). Містить 2 таблиці, 14 рисунків, 3 додатка, загальний обсяг роботи – 86 сторінок, із них основного тексту – 51 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Проблеми особистих цінностей студентства у психологічній науці

Особистісні цінності, як орієнтири до життя, показують нам погляди, переконання, норми ставлення того чи іншого індивіда, або спільноти загалом. Це ті рушійні сили, які призводять до роботи кожного окремого індивіда, дають йому точку опори та підтримку. Саме систему цінностей людства називають основою основ відношення до світу та його функціональних складових.

Суспільству властиво змінюватись, і разом з ним змінюються його ціннісні орієнтації, під тиском ідеологічних, політичних та соціальних модернізацій. Людина починає критично оцінювати своє світобачення і тоді відбувається процес відторгнення старих ідей, норм, і впровадження нових, сучасних поглядів. Часто буває так, що даний підхід заперечує досвід минулих поколінь. Розчарування в нових ідеалах, небажання проживати життя в застарілій системі ціннісних орієнтацій, призводить до повного відторгнення людських цінностей. Найбільше серед молоді тих, хто унеможлиблює становлення власної долі. У старших вікових категоріях тема власного становлення стає першочерговою: людина хоче бути і стає керівником свого життя [36].

Якщо розумно проставити пріоритети, то головними стануть духовні цінності, вони приносять кожній людині, зокрема: душевний спокій, повагу до батьків, щасливі стосунки, любов та процвітання у всіх сферах, відсутність негативу у ставленні до життя та інших людей. Важливими також є такі аспекти, як матеріальне благополуччя, власна безпека, оскільки все це є фундаментом для збереження і підтримання здорового життя.

У теперішньому світі багато цінностей непостійні, тому базисом в поведінці особистості є її моральні якості, до них відносять: людяність, толерантність по відношенню до інших, терплячість, порядність.

Обов'язковість моралі реалізовується порівнянням між тим, що має відбутись, і тим, що відбувається на даний момент. Професія людини може бути корисною для суспільства тільки тоді, коли буде ґрунтуватися на моральних цінностях. Тільки через внутрішнє розуміння у дотриманні правил, людина ідентифікує себе з щасливим життям та задоволенням власною самореалізацією.

Смислові орієнтації індивіда, націлені перш за все на багатство у матеріальній та духовній сфері. Тільки взаємодія цих двох аспектів життя може сформувати цілісну картину щасливої людини, яка розуміє цінності сім'ї та готова працювати заради власного благополуччя і благополуччя своєї родини. Це стандартні цінності, які існують у більшості народів. Саме такі цінності забезпечують найпотрібніші вимоги людини, без цього людина не є цілісною особистістю [50].

В той же час загальносвітові цінності зараз перебувають у стані актуалізації свідомістю людини, бо сприймаються, як непотрібні та надієві для досягнення успіху у життєвій сфері. Така думка актуальна серед молоді. Але в цей же час молоді люди мають запити у сфері доброзичливості, справедливості та співчутті, в розумінні зворотнього зв'язку на їхні запити.

Проглядається неточність у розумінні і відтворенні цінностей: по ставленню до себе велика кількість осіб очікують тільки етично правильного поведіння, але самі виявляти правильну поведінку не хочуть, повідомляючи, що це вже несучасно.

Якщо брати до порівняння різноманітні види цінностей, то виграють соціальні: становлення в суспільстві, законність, почуття справедливості, визнання, соціальне забезпечення. Насамперед, соціальне становлення значуще для молоді, які не мають достатнього ресурсу для купівлі особистого майна, а також у них недостатній потенціал для утворення сім'ї і побудови кар'єри [3].

В час змін і перетворень в першу чергу виходять проблеми морального та етичного виховання у кожній життєвій сфері. З'являється потреба в аналізі форм та

методів морального та етичного виховання, щоб в подальшому можна було визначити ціннісні орієнтації нашої молоді. І саме студентство є тією найініціативнішою та найцілеспрямованішою групою, а їхні ціннісні орієнтації в подальшому, зможуть виявити напрям руху для цілої нації [8].

Загалом «цінності» потрібно розглядати з двох точок зору: як частину пізнавальної структури індивіда та як один із складників мотивації людини. У педагогіці «цінності» вивчаються через аспекти поведінки та діяльності, через розвиток ціннісних відносин та через вивчення діяльності, яка перетворюється.

Науковець Н. Гарькавець наголошує що: «цінності це специфічно соціальне визначення об'єктів навколишнього світу, що показує їх позитивне або негативне значення для людини і суспільства. Цінності – матеріальні або ідеальні предмети, призначені для даного соціального суб'єкта з позицій задоволення його потреб та інтересів» [16].

Психолог І. Пенькова визначає цінність як «щось всеохоплююче, визначальне значення і всього світу в цілому, і кожної особистості, і кожної події, і кожного вчинку» [42].

Вивчивши та розглянувши визначення «цінностей», можна надати таке пояснення, що цінності – це ті, рушійні сили, що є дуже вагомими, як для окремої людини, так і світу загалом. Цінність – це стрижень структури індивіда, його спрямованості [4; 45].

Система ціннісних орієнтацій є важливим регулятором активності людини, оскільки вона дає змогу співвідносити індивідуальні потреби та мотиви з усвідомленими й прийнятими особистістю цінностями та нормами соціуму. На думку Т. Антоненко, ціннісні орієнтації є формою включення суспільних цінностей у механізм діяльності й поведінки особистості. За її словами, система ціннісних орієнтацій – це «основний канал засвоєння духовної культури суспільства, перетворення культурних цінностей у стимули й мотиви практичної поведінки людей» [2]. Оскільки, як зазначає український психолог О. Вознюк, по суті, «виховання – це керування індивідуальним становленням людської особистості, то виховувати означає проектувати поступове становлення якостей майбутньої

особистості й керувати здійсненням накреслених проєктів» [11], то відповідно до яких ціннісних орієнтацій буде «накреслено» життєвий проєкт особистості залежить, на нашу думку, від соціально-педагогічних умов, у яких ця особистість формується. Особливість студентської молоді як соціальної групи полягає в тому, що, «на відміну від інших соціальних груп, вона не залучена до виробничої праці й формування її інтересів, установок, цінностей здійснюється за спрямовуючої ролі педагогів у навчально-виховному процесі» [19]. Ціннісні орієнтації можна вважати ключовим моментом професійної реалізації особистості, оскільки саме вони детермінують загальне ставлення особистості до професійних цілей, завдань і вимог, можливість її професійної самореалізації. Більше того, чітке визначення професійної спрямованості зумовлює ідентифікацію особистості з професійними завданнями, цілями та вимогами й, відповідно, формування в неї системи ціннісних орієнтацій, у якій професія посідає пріоритетне місце [58]. Саме тому вивчення структури ціннісних орієнтацій і їх динаміки протягом навчання у ЗВО є дуже актуальним для визначення провідних тенденцій у поведінці та діяльності майбутніх фахівців. Для характеристики соціальної регуляції поведінки людини часто використовується поняття «соціальна установка», або «атитюд», який О. Виноградов та С. Святненко визначають як «стан свідомості індивіда щодо певної соціальної цінності», «психологічне переживання індивідом цінності, значення, сенсу соціального об'єкта». На відміну від установки, що має швидше неусвідомлений характер, атитюд розуміється як усвідомлене явище, яке людина може виразити в мові. Атитюди, допомагаючи людині осмислити явища соціальної дійсності, виконують функцію вираження того, що для нього є важливим, значущим, цінним [52]. Структурний характер системи ціннісних орієнтацій особистості, її багаторівневості і багатомірності визначають можливість реалізації нею цілої низки різнопланових функцій. Система ціннісних орієнтацій особистості, займаючи проміжне становище між внутрішніми установками та нормами соціального середовища, між мотиваційно-потребнісною сферою й системою особистісних смислів, забезпечує взаємодію цих елементів особистості [55].

Серед соціально-економічних факторів, що впливають на освітні мотивації, важливого значення набувають такі: розвиток ринкових відносин, системна криза, що відбувалася в українському суспільстві протягом останніх років, своєю чергою викликавши кризові явища на ринку праці [1; 6]. Держава не гарантує працевлаштування випускників, з'явилося таке соціальне явище, як дипломовані безробітні. Значною мірою зросли труднощі в багатьох українських родинах щодо забезпечення матеріальної підтримки навчання студентів. Крім того, в умовах швидкого руйнування колишніх соціально-економічних конструкцій і посилення загальноекономічної кризи ускладнилися можливості щодо передачі соціального досвіду представниками старших поколінь молодій когорті, зокрема й у виборі освітніх та професійних орієнтирів. Як наслідок значного соціального розшарування суспільства більш очевидним стає соціальне розшарування серед студентства. Затвердилися та поширилися в молодіжному середовищі нові стандарти поведінки, життєві стратегії. У зв'язку із введенням платної системи навчання у вищій школі, розвитком недержавних вищих навчальних закладів, диференціації вартості навчання залежно від престижності навчального закладу, спеціальності тощо з'явилися нові критерії відбору абітурієнтів, нові параметри стратифікації серед студентської молоді. Виникла значна кількість нових професій і освітніх напрямів, істотно змінилася шкала престижності спеціальностей.

І Волощук вказує, що економічна криза спричинила звуження потреб у підготовці фахівців за цілою низкою напрямів промисловості і наукової діяльності [12]. Залишився невисоким рівень державного фінансування системи вищої освіти, через що значна частина викладацького корпусу не має адекватної матеріальної винагороди за свою працю при зростанні її інтенсивності, залишається низьким розмір стипендії. Однак посилюються вимоги до наявності вищої освіти при наймі на роботу і просуванні по кар'єрній драбині.

Крім усіх зазначених факторів, не можна залишити поза увагою й такий чинник, як стрімкий розвиток нових інформаційних технологій. Бурхливий розвиток інформаційних технологій уможливив систему дистанційного навчання і значно розширив можливості для обміну науковою інформацією [15]. Якщо в

недалекому минулому можна було порівняно чітко орієнтуватися на «технічний» чи «гуманітарний» напрям, то виникнення за останні роки цілого ряду «симбіозних» спеціальностей ускладнило для багатьох майбутніх студентів стратегічний вибір напрямку [5]. Отже, самовизначення сьогодні частіше нагадує гібрид бажань, що виявляє гібридність і непередбачуваність можливостей щодо реалізації життєвих планів. До останніх більшість воліє включати вигідне працевлаштування, особисті схильності й суспільні стереотипи. Найбільш типовими складниками такого симбіозу бажань є переважно знання і навички роботи з комп'ютерною технікою, соціально-психологічні знання (вміння спілкуватися, вести перемовини, самоконтроль тощо), удосконалення практики володіння іноземною мовою, економічні і правові знання, конкретна професійна спеціалізація. Нині істотно розширюються і можливості реалізації вільного професійного самовизначення молоді. Але це не спрощує життєвого вибору, а певною мірою навіть ускладнює його, підвищуючи ступінь відповідальності молодих людей за прийняті рішення. Реалізуючи свої наміри, кожна людина індивідуально робить свій вибір. І чим більше елементів вибору вона враховує, тим успішніше проходить підготовка до свідомого професійного самовизначення. Найбільш гострою є проблема непевності перспектив подальшого працевлаштування (по закінченні вищої школи й не тільки за спеціальністю). На думку О. Лавренко, показовим і цілком закономірним є той факт, що тепер така тривога виникає у студентів, починаючи з першого курсу; це стосується і тих спеціальностей, які до недавнього часу вважалися престижними (юрист, економіст, менеджер та ін.) [29]. У представників старших курсів, котрі свого часу відкривали список майбутніх фахівців зі щойно запроваджених престижних спеціальностей, міра занепокоєння у перші семестри навчання була меншою. Нині ж навряд чи можна говорити про наявність у студентів оптимізму у сприйнятті особистих життєвих перспектив, який узвичаєно вважається характерним для цієї соціальної групи. У зв'язку із цим набувають актуальності дослідження проблем професійного самовизначення молоді у ситуації спонтанності та динамізму процесів становлення ринку праці. Післявузівське професійне самовизначення – один із найважливіших

етапів життєвої стратегії особистості [56]. Воно містить у собі остаточний вибір сфери й роду діяльності, уточнення орієнтацій, пов'язаних із працевлаштуванням. Цей вибір визначає місце, яке посяде молодий фахівець у соціально-професійній структурі суспільства, перспективи реалізації кар'єрних прагнень. Оптимальні можливості працевлаштування випускників ЗВО детерміновані багатьма об'єктивними та суб'єктивними чинниками [9]. Економічні чинники зумовлені рівнем зайнятості молодих фахівців на ринку праці, професійно-кваліфікованою структурою суспільства [23]; соціальні – рівнем взаємодії двох соціальних інституцій – вищої школи і ринку праці [17]. У системі суб'єктивних чинників на першому місці – можливість адаптації випускників до умов нової соціально-економічної реальності. Необхідність активізації особистісних ресурсів молодого фахівця викликана формуванням конкурентного середовища на ринку праці, яке остаточно зруйнувало традиційний механізм державного працевлаштування молодих фахівців, зробило актуальною індивідуалізацію стратегій поведінки. У контексті цих змін виникає актуальна потреба в поглибленні знань про особливості сучасних соціально-регулятивних механізмів процесу професійного самовизначення випускників, у пошуку інноваційних технологій його оптимізації. В сучасних умовах зростає роль і відповідальність вищої школи у створенні комплексу механізмів адаптації молодих фахівців.

М. Марценюк зазначає, що на мотивації професійного вибору зазвичай позначається чимало факторів. Діапазон цих чинників може бути досить широкий. І хоч форми мотивації (інтереси, потреби, ціннісні орієнтації та ін.) мають на собі відбиток індивідуальності, усе ж зміст мотивів вибору визначається особливостями соціальної структури суспільства [31]. Інакше кажучи, саме соціальна структура здебільшого визначає ступінь соціальної детермінації індивідуальних особливостей молодих людей, зокрема у сфері їх професійної діяльності, а суб'єктивні переваги та наміри відіграють опосередковану, підпорядковану роль (однак це жодною мірою не принижує активності самого суб'єкта вибору). Професійне самовизначення передбачає не тільки відповідь на питання «ким бути?» і «що робити?», а також і певну оцінку своїх здібностей. Вибір професії, яка

б давала молодій людині можливість предметно реалізувати свої сили та здібності, – один із найважливіших етапів її життєвого і трудового шляху. Незадоволеність вибором професії може потім негативно позначитися на процесі професійної та соціальної адаптації особистості, ускладнюючи її прилучення до цінностей і норм відповідної соціально-професійної групи, знижуючи її інтегрованість з колективом та суспільством. Багато що в момент вибору залежить від того, як уявлення молодого людини про професію відповідає її потребам. Інакше кажучи, вона, обираючи професію, немовби проектує свої запити на фактори, які сприяють задоволенню її потреб і професійної діяльності. Крім того, на ціннісні орієнтації молодого людини та її уявлення про професію істотно впливає соціальне середовище, в якому вона формується [34]. Цінності його передаються молоді переважно як готові стереотипи. У ході інтерналізації ці цінності індивідуалізуються і конкретизуються, тоді як у суспільній свідомості вони функціонують як абстрактні утворення. Буває і так, що загальноприйняті цінності зазнають зміни в молодіжній свідомості порівняно з їх вихідним, суспільним смыслом [10]. Орієнтації, які формуються під час освоєння соціальних цінностей, відображають найзначущіші з них для молодого людини і так чи інакше стають регуляторами вибору професії. Молодь по-своєму ставиться до кожного різновиду професійної діяльності, виходячи з її соціального внеску. Індивідуальні оцінки привабливості тієї чи іншої професії і є результатом взаємовпливу ціннісних орієнтацій молоді і її уявлень про професії. Критерієм же таких оцінок виступає система соціальних цінностей, що їх поділяє молода людина. Водночас інтереси, здібності і система цінностей особистості неоднозначно виявляються на різних етапах вибору професій. Такі ціннісні орієнтації, до яких, скажімо, належать орієнтації на соціальну значущість професій, усвідомлюються пізніше, ніж інтереси і здібності, які перебувають у тісному зв'язку між собою.

Кожна людина має свою особисту систему цінностей, котра може забезпечити її власні бажання та потреби. При тому, що сприймання одних цілей може відрізнятися у різних людей. На внутрішніх цінностях кожного індивіда ґрунтується уся система особистих орієнтирів. Життєві орієнтири – базова частина

у свідомості та поведінці людини, котра формує напрямок індивідуального розвитку. На підставі особистої системи ідеалів, виділяють наступні ціннісні орієнтації, це зображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Види ціннісних орієнтацій особистості

1) до вічних цінностей належить власне особистість та її буття. Філософ І. Кант стверджував, що людина є абсолютною цінністю, а все те, що існує поза людиною, втрачає будь-який сенс [57]. До вічних цінностей також відносять суспільство.

2) до духовних цінностей відносять: образи, теорії, ідеї, котрі містять в собі соціальну та культурну вагу. Тут відбувається аналіз ставлення людини у ситуаціях позитивних чи негативних, справедливих чи несправедливих тощо. У духовних цінностях транслюється суспільне єство та умови життя людини. До даних орієнтирів відносять: віру, надію, свободу, сенс буття [59]. Отже, духовні орієнтири – це моральні та ціннісні здобутки людства, що формувались протягом довготривалого часу.

3) до матеріальних цінностей відносять найпростіші речі, такі як одяг, їжа і всі інші «радість життя» [51]. Матеріальні цінності є тією рушійною силою для звершення інших цінностей. На думку багатьох людей, якщо ти маєш кошти можна досягти поваги і визнання, маючи змогу купляти дорогу їжу та гарний одяг, можна

тим самим вберегти своє здоров'я, маючи розкішну квартиру і машину, отримаєш певний статус у суспільстві [20].

На даний, матеріальні орієнтири домінують над системою інших орієнтирів, якими керується сучасна молодь.

Проте, поруч з цінностями існують «псевдоцінності» і «антицінності»

На думку А. Куразаєвої та А. Ніколаєвської «псевдоцінності» пов'язані з духовними явищами, властивими індивідуальній, груповій та соціальній свідомості. Сюди входять помилки, забобони, галюцинації, міфи, області обману, недостовірна та непідтверджена інформація, квазінаука та релігія, реабілітація «дивом», шизофренія, телепатія, ясновидіння, демонічні нав'язливі ідеї, екзорцизм, астрологія, нумерологія, ворожіння [28].

«Антицінності» – це не природні, а соціальні явища, пов'язані з міжособистісними стосунками та спілкуванням, що перебувають у суспільстві [60]. Антицінності – це матеріальні явища, хоча вони тісно переплітаються з духовними відхиленнями у людей [30]. Вони вважаються негуманними, антигромадськими, представляють загрозу для суспільства.

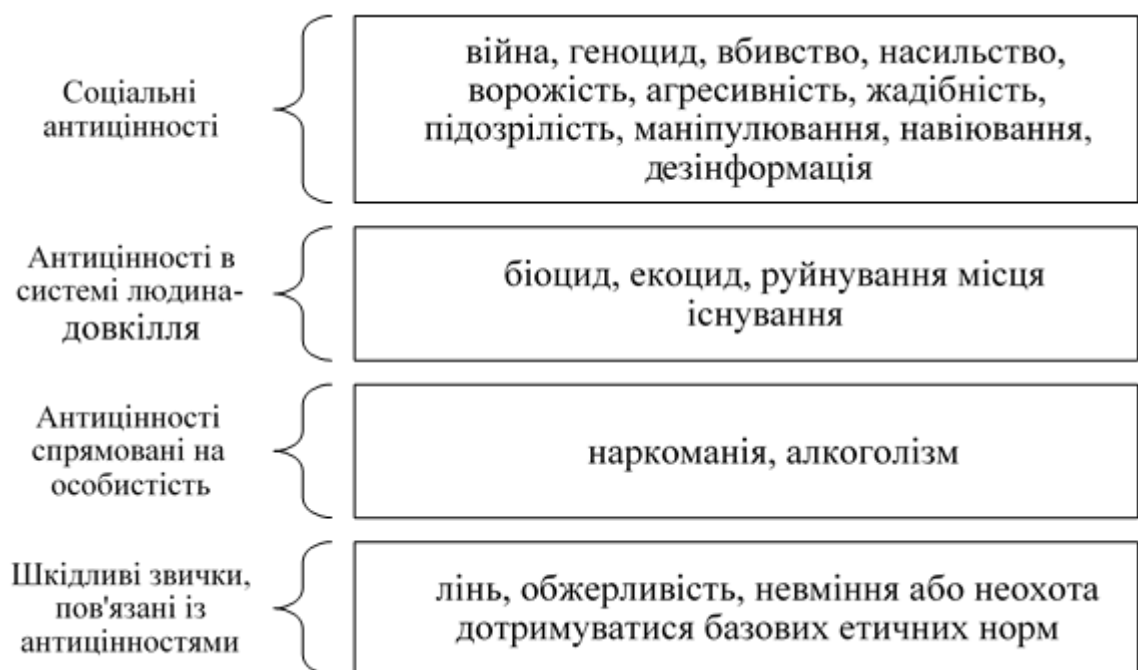

Рис.1.2. Види антицінностей

Їхні коріння протилюдські. На думку Л. Сокурянської [54], антицидентності можна розподілити на такі групи, зображено на рис.1.2.

На формування моральних орієнтирів сучасного студентства мають вплив саме негативні соціальні, економічні та політичні моделі:

- змінення духовних та моральних орієнтирів.
- відповідальна громадянська поведінка, втрата навичок у громадській діяльності та розмиття концепції автономії; загострення проблем молодих сімей;
- зниження показників здоров'я (фізичного, психологічного) підростаючого покоління; криміналізація сучасного молодіжного середовища; Система працевлаштування зруйнована, і молоді спеціалісти не мають мотивації до роботи [21].

Однак, студентська молодь розвиває також позитивні тенденції:

- швидкозростаючий молодіжний інноваційний капітал;
- практичність, незалежність та підвищена чутливість до нових тенденцій;
- збільшення розвитку власних ініціатив серед молоді, як засіб для досягнення особистих цілей.

Моральні орієнтири теперішнього студентства – це взаємопов'язана ієрархія цінностей, що мають вплив одне на одного. Науковець М. Бліхар вважає, що для студентів загалом можна назвати такі особистісні орієнтації: самостійність, високооплачувана робота, успіх, повага, освіта [7].

Тому, в організаціях професійно-технічної освіти, де навчаються студенти та молодь, освіта щодо формування моральних цінностей не повинна зупинятися, а має підсилюватися та стрімко розвиватися.

Ієрархія особистісних орієнтацій розкриває спрямованість людини, складає фундамент її стосунків з іншими людьми. Втім, тільки гуманістичні орієнтири зможуть надати допомогу у формуванні досконалої та здорової спільноти. І формувати дані цінності, слід саме студентській молоді, яка вважається центром суспільства [53]. Сучасна молодь хоче досягти багатьох життєвих звершень. Вони покладаються на власні сили і вважають, що матеріальне становище людини в основному залежить від них самих.

Важливо проаналізувати ціннісну орієнтацію студентів, оскільки вони є найбільш динамічною та соціально перспективною частиною молоді. Інформація про ціннісну орієнтацію студентів дозволить нам реально оцінити та передбачити перспективи розвитку українського суспільства в цілому.

Психолог Л. Ребуха виділила 13 основних цінностей або ціннісних категорій людського життя: свобода, мораль, спілкування, сім'я, рід занять, добробут, ініціатива, традиція, незалежність, самопожертва, авторитет, законність і свобода [49].

На цьому етапі соціального розвитку в Україні всі сфери суспільного життя зазнають змін. Швидкі зміни в суспільстві висунули нові вимоги до навчання. Головною метою навчання є модернізація нашої освіти та орієнтація на нову якісну освітню модель.

1.2. Структура та особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді

Життєві орієнтири – це оцінювальне ставлення людини чи групи людей до сукупності матеріальних і духовних об'єктів, які, як вважається, відповідають їх потребам або їх атрибутам, цілям і засобам [13]. Вони знаходять своє відображення в ідеальній особистій життєвій свідомості та втілюються в соціальній поведінці окремої людини або групи людей. Напрямок відображає свідоме відношення особи до живих об'єктів та предметів та результат оціночного ставлення. Весь набір матеріальних і духовних благ є основою існування певних систем цінностей.

Ціннісні орієнтири визначається, як регулятори поведінки людини. Вони з'являються тоді, коли необхідно брати участь в існуванні загальної соціальної системи та соціальних умов у нашому житті. Вони втілюються в ідеалах, цілях, інтересах та інших проявах людини [18].

Особистісні орієнтири становлять найвищу планку у ієрархії складової людини, що продукує їх дуже незалежними та безпосередньо стабільними.

Складова частина індивіда така: (від нижньої до верхньої): фіксоване відношення – соціальне фіксоване ставлення – особистісний інтерес – особистісний орієнтир [22].

Сама по собі ціннісна орієнтація не існує. Вона організована в одиничну інтегровану систему. Важливо врахувати, які напрямки є домінуючими, центральними та сформованими в даній системі. Система особистих орієнтацій – це група орієнтирів, відсортованих за їх значущістю. Ієрархія життєвих орієнтирів включає відносно стабільне і цілком свідоме ставлення індивіда до різних елементів соціальної структури та самої цінності. Як правило, упереджено забарвлена оцінка безпосередньо не відповідає соціально значущим ознакам відповідної цінності. Система ціннісної орієнтації є важливою складовою ціннісних відносин у суспільстві [26].

Життєві орієнтири та цінність тісно пов'язані з поведінковими нормами, тому формується певна систематичність, котра впливає на всі прояви соціального життя, властиві соціальній культурі [32].

Абсолютно кожне суспільство має набір специфічної системи цінностей та ієрархії, життєвих орієнтирів на певному етапі свого історичного розвитку, а його система є найвищим рівнем соціальної перебудови. Сюди входять ті стандарти, які визнані світом, на основі яких формуються інші стандарти – спеціальна система наглядного контролю. Таку систему можна створити в соціальних інститутах та певних соціальних групах (неформальні субкультурні групи молоді) для цілеспрямованого регулювання поведінки її учасників [48]. Системи цінностей формуються і трансформуються в ході історичного розвитку суспільства і тісно переплетені зі змінами в різних сферах людського життя [41].

Структурними частинами системи життєвих орієнтирів є три підсистеми:

- когнітивна складова знань, роздуми та віра в об'єкт;
- емоційна система емоцій, емоційна оцінка об'єкта;
- система поведінки певних дій, що узгоджується з поведінкою об'єкта.

Рис. 1.3. Теорії та напрямки життєвих орієнтирів

При вивченні життєвих орієнтирів виділяють п'ять напрямків і теорії (див. Рис.1.3).

У студентства зміст особистих орієнтирів відіграє велику роль. На думку А. Павліченко, «щоб планувати майбутнє, окреслювати конкретні події-плани та цілі, перш за все, людина повинна відштовхуватися від певного рівня цінності, представленого в її свідомості» [39].

Коли у молоді є труднощі з вибором професії, це провокує непослідовність у цінностях та життєвих орієнтирах. Коли життєві орієнтири конкурують між собою, у людини виникає невизначеність життєвого шляху. Вчені вважають, що тільки узгоджена система особистих цінностей, зможе прокласти людині успішний шлях до самореалізації [14; 24; 33].

Особливим прошарком суспільства є студенти. Вони визначаються як особлива соціальна група, що характеризується власною системою життєвих орієнтирів та ставленням до життя. На думку Д. Місенга, навчання є «законною затримкою» для того, щоб особистість перейняла роль дорослого, і в значенні формування системи орієнтирів він називає це «психосоціальним мораторієм». Втім, на думку багатьох вчених, з погляду на те, що відбувається на теперішньому етапі професійного та особистого самовизначення, час навчання вважають найціннішим для особистості. [35].

Світ потребує від молодих людей все більше ідей, для розвитку та осучаснення суспільства. Виховання експерта в своїй справі це не лише ознайомлення з системою конкретних знань, технологій, а й додання до життєвих орієнтирів, ідеалів вітчизняної культури.

Науковці (О. Олексієнко [38], Н. Панчук [40], Д. Подолянчук [46]), вважають, що основний зміст ідеальної моделі особистих цінностей сучасних студентів вищих навчальних закладів має включати в себе (див. рис.1.4.)

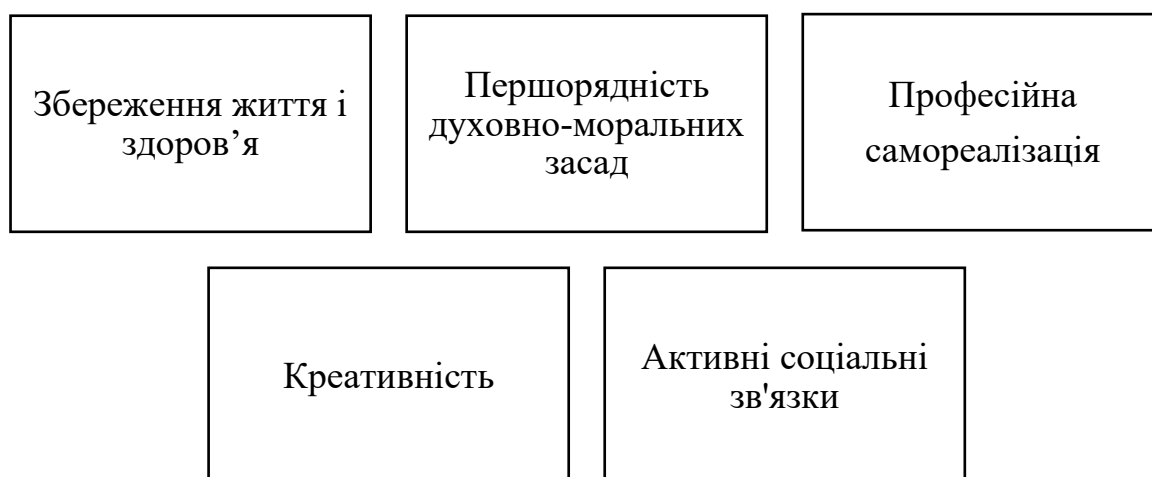

Рис.1.4. Зміст ідеальної моделі особистих цінностей

Рішення економічних та соціальних проблем передбачає покращення фундаменту знань майбутніх професіоналів, яке в подальшому впливає на духовне

здоров'я нації, міру ерудованості молоді, успішність їх пристосування до нових умов життя і конкурентоспроможності на ринку заробітку.

У недалекому минулому для оцінки успішності студентів внавчанні застосовували стандарт, який стосувався оцінки можливостей старших осіб передавати молоді накопичений досвід та знання. Сьогодні очевидно цього недостатньо. Ієрархія цінностей молодого покоління концентрує осмислене ставлення особи до соціальної реальності та визначає її поведінку з цією ідентичністю. Життєві орієнтири є невід'ємною частиною структури індивіда, вони відображають внутрішнє прагнення особистості виконувати різноманітні види активностей для задоволення власних потреб та інтересів [37].

Отож, ієрархія життєвих орієнтирів є багатоскладовим психологічним феноменом. Зараз відбувається переоцінки цінностей. Для молодих людей формуються сучасні життєві орієнтири та новітні професійні спрямованості. Формується непохитна тенденція до неконтрольованої самоадаптації молодих людей до умов теперішнього життя. Модифікація суспільного ладу спричинили переоцінку вартості багатьох центральних орієнтирів. У даній ситуації вагому роль набуває рівень ціннісної самореалізації студентства у закладах вищої освіти, його гуманістичний нахил.

1.3. Психосоціальні та особистісні чинники становлення ціннісної сфери в студентському віці

Передумовою для розвитку системи орієнтирів майбутніх фахівців, є безумовно, психологічні особливості молодіжного віку. Період навчання студента в основному припадає на кінець підліткового або раннього дорослого віку. Цей етап характеризується засвоєнням різноманітних соціальних ролей зрілої особи, наданням вибору, певними юридичними та економічними обов'язками та можливістю у будь-якій діяльності здобувати вищу освіту та освоювати професії [27].

Основними напрямками студентського життя та формування відповідних цінностей майбутніх фахівців є професійна підготовка та особистісне процвітання, релігійне самовладання, інтелектуальний ріст та матеріальне самовдосконалення. Криза 17-18 років пов'язана з відчайдушною потребою у самовизначенні та пошуку власного місця вже у самостійному дорослому житті. Це побудова наступного етапу життя, створення і становлення власного «Я». У цей час молодь переосмислює своє життя, вносить певні корективи та розробляє нові стратегії на майбутнє. Молодь живе майбутнім, а не сьогоднішнім. Рішення щодо життя супроводжуються ваганнями, сумнівами та невпевненістю, відповідаючи при цьому за кожен крок до здійснення остаточного рішення [25]

У студентські роки спостерігається нормативна криза, яку можна подолати в період адаптації до університетської освіти. Однак такий вид кризи може затягнутися, труднощі не будуть вирішені і будуть відкладені через небажання вирішувати ситуацію. Потреба у постійному відвідуванні занять, різке ставлення до вчителів, суперечки з однолітками [44]. Найкризовішими ситуаціями даного віку, які впливають на формування ціннісних орієнтацій у студентів є: криза професійного вибору, криза залежності від батьків, криза інтимно-сексуальних стосунків, кризові ситуації в навчально-професійній діяльності [47] (див. рис. 1.5).

Сенс краху індивідуальності, як складника становлення особистих цінностей у теперішніх спеціалістів полягає в тому, що: здійснюється боротьба орієнтирів, які закладались ще у ранньому віці, з тими, які створились під час процесу передавання і відтворення знань у вищих навчальних закладах через самоідентифікацію з фаховим «образом» [43].

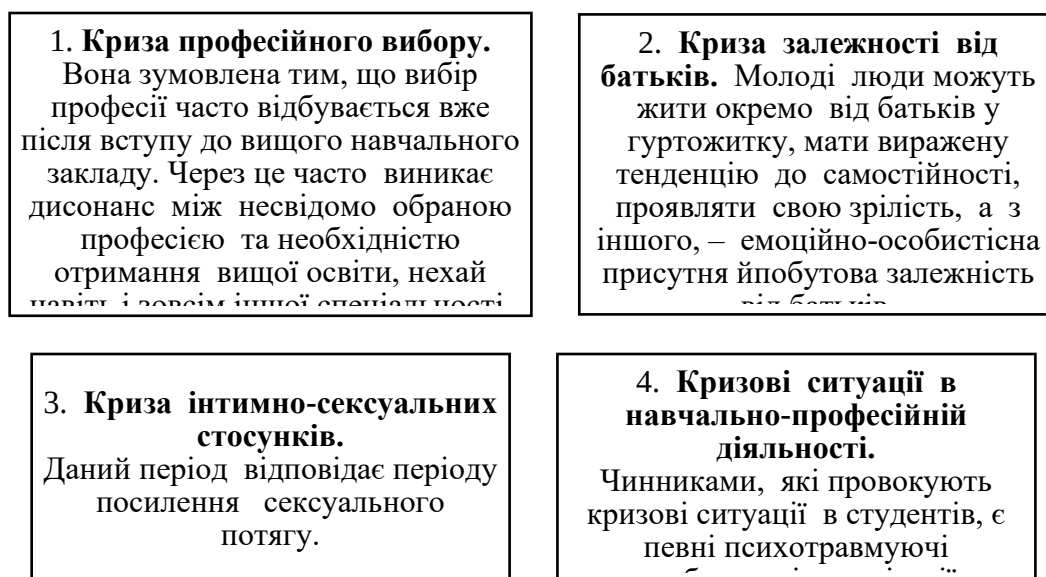

Рис. 1.5. Кризи, які впливають на формування ціннісних орієнтацій у студентів

Формування такого чинника, як неузгодженість між внутрішнім переживанням і зовнішнім виявленням може призвести до проявів агресії та до сильної невпевненості у власних силах. Результатами негативної «Я-концепції» бувають: невміння реагувати на критику в свою сторону, болюче переживання власних невдач у різноманітних сферах, бажання замкнутись в собі, негативна комунікація тощо [18]. Чим нижчий ступінь власної поваги, тим частіше людина переживає почуття самотності та самотності.

Науковці стверджують, що головним фактором у розвитку цінностей особистості у студентства є особливість їх психічного формування. Майбутні спеціалісти у сфері «людина-людина» відрізняються певними психологічними, соціальними та іншими характеристиками, від студентів, які навчаються у сфері «людина-техніка». Ці відмінності спровоковані особливістю даної сфери навчання, постійною комунікацією з людьми, їхніми проблемами та успіхами. Часто, майбутні працівники сфери «людина-людина» відрізняються ще у молодому віці, певними наборами якостей, таких як: емпатійність, підвищена увага, чіткість у прийнятті рішень та бачення нового способу життя людства. З часом у молоді

розвивається позиція щодо власних переконань, мрій та цілей на подальше життя тощо [22].

Сьогодні вибір професії для молоді – це процес, де задіяні всі потреби і бажання, це проекція власного майбутнього. Освіту тепер не розглядають, як засіб для статусної привабливості, а як бажання особистого самоствердження у суспільстві. Якраз у цьому і лежала відмінність у ціннісних орієнтаціях освіти в минулого та майбутнього [16].

Можна виділити три основні типи поведінки студентства – у сфері «людина-людина» (див. рис.1.6).

Перший тип	Другий тип	Третій тип
відрізняється загальним підходом до цілей і завдань навчання у ВНЗ. Інтереси студентів зосереджуються на галузі знань обширніший, ніж за програмою, присутня значна активність у житті ВНЗ. Цей тип діяльності зорієнтований на широку спеціалізацію, та різнобічну професійну підготовку	різниться чіткою орієнтацією на вузьку спеціалізацію. І тут пізнавальна діяльність студентів виходить за межі навчальної програми. Проте, якщо першому типу поведінки властиве подолання меж програми, так сказати, то в такому випадку цей вихід здійснюється у глиб	передбачає засвоєння знань і набуття навичок лише в межах навчальної програми. Цей тип діяльності найменш творчий так активний

Рис.1.6. Основні типи поведінки студентства у сфері «людина-людина»

Таким чином, в результаті аналізу науковці виявили найбільш загальний підхід у вивченні пізнавальних та навчальних сфер студентства, який поділяється на три групи, кожній з яких притаманна певна модель поведінки [19].

Щодо процесу передавання і засвоєння знань вчені виділили п'ять груп цінностей студентської молоді [11].

В першу групу відносять студентів, які мають на меті успішне здобуття знань, формування навичок та засвоєння методів. Освітній процес для таких студентів – це прямий шлях до успішного освоєння майбутньої професії. Зазвичай, такі студенти більш активні ніж їхні ровесники, вони помітні під час навчального процесу, вони різносторонні у своїх потребах щодо навчання.

У другу групу входять студенти, які мають бажання здобути певні знання у різноманітних сферах навчання, але під час детального вивчення інтерес падає. Тому, такі студенти можуть добре вчити тільки ті галузі, які їм подобаються, і не завжди вони підпадають освітній програмі. Головне гасло їхнього навчання - все найкраще і поступово.

До третьої групи належать ті студенти, які проявляють себе виключно в одній сфері, і весь їх фокус знаходиться в центрі однієї галузі. Для такого типу студентів, характерним є вибірковість в отриманні знань, знання мають бути потрібні тільки для вибраної професії. Зазвичай така молодь шукає багато інформації тільки на певну тематику, розвивається тільки в ній, до інших галузей відноситься прохолодно, не виявляє явної зацікавленості.

У четверту групу входять студенти, котрі непогано вчаться, але навчання сприймають несерйозно, можуть пропускати заняття, вчасно не здавати навчальні матеріали тощо. Все тому, що їхні сфери зацікавленості ще не сформовані.

До п'ятої групи входить студентство, яке має низький рівень успішності. До навчального закладу вони прийшли через примус батьків, просто разом з другом або через власні цілі. До навчання молоді люди ставляться відчужено, не мають бажання вчитись, у навчанні часто просять про допомогу своїх друзів.

Під час вступу до навчального закладу майбутні студенти психологи, роздумують про перспективність подальшого життя. Чи позитивними будуть погляди на майбутнє, враже правильний вибір професії. Тут грає роль мотивація до отримання знань і рівень усвідомленості кожної особи зокрема.

Психолог Р. Хавула розробив типологію сучасного студентства, в основу якого були покладені такі критерії: відношення до навчання, наукова та громадська активність, загальна культура і відчуття колективізму [58] (див. рис. 1.7).

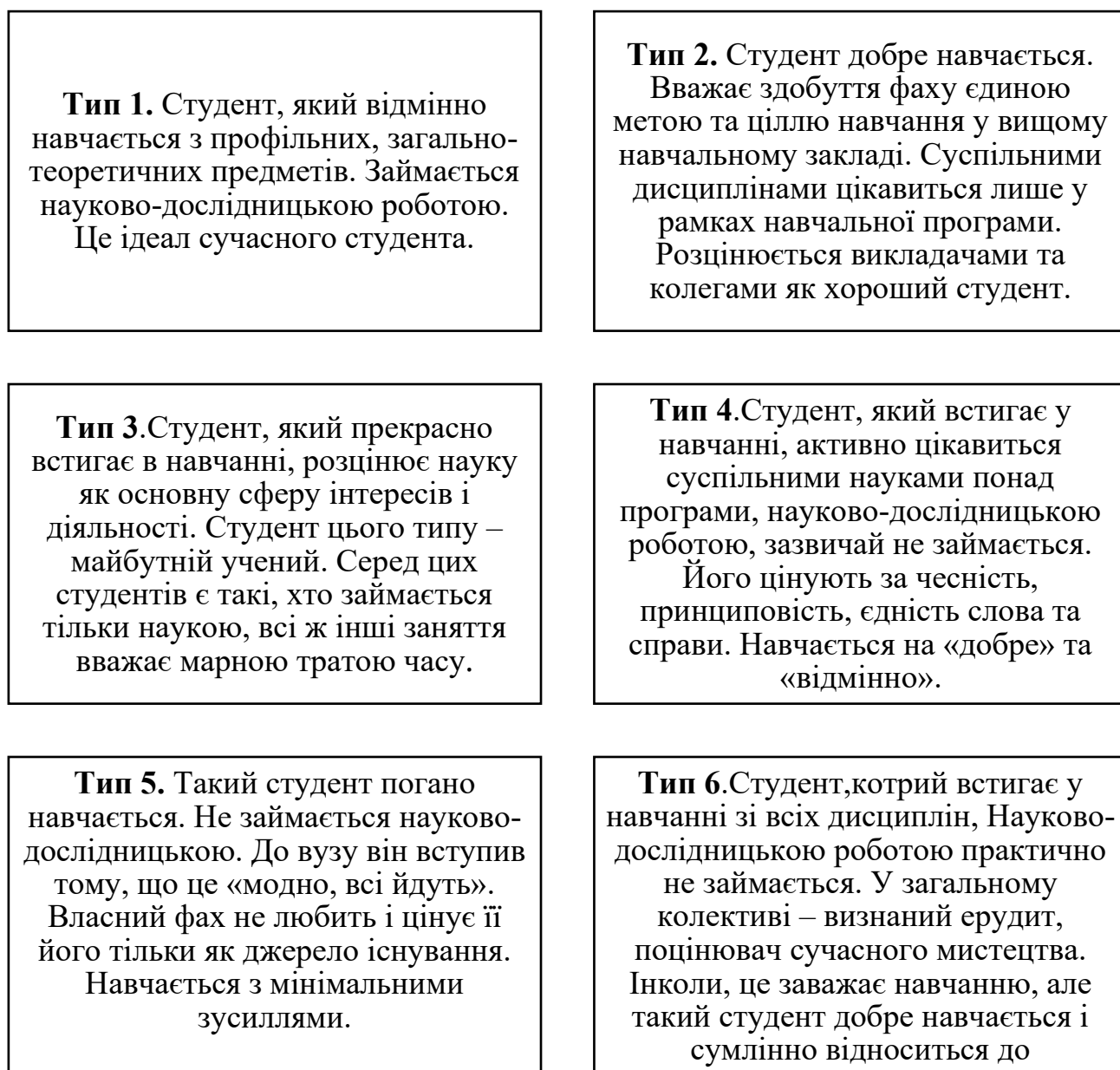

Рис. 1.7. Типологію сучасного студентства

Кожна представлена група має свої особливості у виборі життєвих орієнтирів, з якими потрібно буде працювати майбутнім спеціалістам, щодо підвищення їхньої мотивації.

Процес зростання цінностей майбутніх фахівців здійснюється під час професійного здобуття знань [7].

На систему життєвих орієнтирів мають вплив негативні інформаційні складові, що можуть призвести до особистісних змін молодого фахівця:

1. Зміна у сфері психіки та психічного стану студента. Адже, використання інформативного впливу не має меж між нормою та патологією, зміни відбуваються не зразу і проявляються у відході від реальності у віртуальний світ тощо. Якщо відбувається переміна вищих і нищих потреб, якщо бачення світу спрощується а реакції індивіда грубішають, то можна припустити, що почався процес деградації студента.

2. Коли починається зміна у внутрішніх переконаннях, світобаченні, життєвих орієнтирах студентської молоді, то ці зміни здатні призводити до антигуманних вчинків, котрі можуть складати небезпеку для спільноти [11].

Отже, формування та розвиток майбутніх спеціалістів у сфері «людина-людина» вважається індивідуальним процесом, до нього входить: набуття різноманітних компонентів життєвих орієнтирів, перехід від неусвідомленого самовизначення до усвідомленого бачення свого майбутнього.

Таким чином, цінності особистості, як орієнтири до життя, вони показують нам погляди, переконання, норми поведінки тої чи іншої людини, або суспільства загалом. Це ті рушійні сили, які призводять до роботи кожного окремого індивіда, дають йому точку опори та підтримку. Саме систему цінностей людства називають основою основ відношення до світу та його функціональних складових.

Життєві орієнтири – це оцінювальне ставлення людини чи групи людей до сукупності матеріальних і духовних об'єктів, які, як вважається, відповідають їх потребам або їх атрибутам, цілям і засобам. Вони знаходять своє відображення в ідеальній особистій життєвій свідомості та втілюються в соціальній поведінці окремої людини або групи людей. Напрямок відображає свідоме відношення особи до живих об'єктів та предметів, та результат оціночного ставлення. Весь набір матеріальних і духовних благ є основою існування певних систем цінностей.

Особливим прошарком суспільства є студенти. Вони визначаються як особлива соціальна група, що характеризується певним тимчасовим видом життя в

певному відрізку часу, особливими умовами проживання, власною системою життєвих орієнтирів та ставленням до життя.

Формування та розвиток майбутніх спеціалістів у сфері «людина-людина» вважається індивідуальним процесом, до нього входить: набуття різноманітних компонентів життєвих орієнтирів, перехід від неусвідомленого самовизначення до усвідомленого бачення свого майбутнього.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Емпіричне дослідження особливостей формування ціннісних орієнтацій студентської молоді

Для формування частин життєвих орієнтирів у студентів необхідна старанна підготовка у навчальних закладах. Ми окреслили особистісні орієнтири теперішніх студентів як узагальнене поняття, яке включає практичну, духовну, етичну та теоретичну підготовку для успішного навчання у системі «людина-людина».

Базою для емпіричного дослідження став НУ «Запорізька політехніка». Досліджувались студенти-підлітки факультету соціальних наук. У дослідженні взяли активну участь 51 студент 4-го курсу факультету «Психологія».

Формування дослідження відбувалось в три послідовних етапи. Перший етап мав на меті ознайомлення з теоріями дослідження життєвих орієнтирів, становлення даних орієнтирів на певних етапах життя, зокрема студентства, вивчення поняттєвого апарату та концепцій даної тематики, підбір методик для дослідження. Другий етап – власне емпіричне дослідження. Третій етап визначав аналітичне усвідомлення результатів емпіричного дослідження, формування висновків та оформлення бакалаврської роботи.

Вирішення цих завдань надалі дало змогу обґрунтувати процес розвитку життєвих орієнтирів студентської молоді.

На основі психологічних та педагогічних досліджень (З. Кокаревої, І. Лушнікова, В. Сластьоніна) для кожного етапу формування цінностей особистості вказано рівні, які відповідають сформованості особистісної сфери студентства мотиваційний; внутрішній; оцінний (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристика складників смислової сфери у студентів

№	Назва	Зміст
1.	Мотиваційний	Мотиви, котрі схиляють індивіда до формування фахового самовизначення, життєвих орієнтирів, установок у сфері соціальної та психологічної а також професійних цілей.
2.	Внутрішній	Розуміння сенсу, змісту та складників життєвих орієнтирів майбутніми фахівцями. Вияв ставлення до особистісних сфер, властивість усвідомлення цінностей майбутньої професії а також характер внутрішніх переживань індивіда. Ступінь вияву вольових рис характеру, потрібних для самоідентичності студента з вибраною професією.
3.	Оцінний	Самооцінка особистих фахових орієнтирів та перспектив у вибраній професії, дослідження власних цінностей та цінностей обраної професії.

Аналіз рівня формування сфери життєвих орієнтирів у студентів на основі вибраних складників був проведений у руслі фахово-психологічного інструментарію та способів аналізу складників галузі особистих цінностей.

Такий аналіз дозволив виокремити три рівні формування галузі життєвих орієнтирів у студентів:

- 1) високий;
- 2) середній;
- 3) низький.

У майбутніх фахівців рівень сформованості сфери життєвих орієнтирів дуже низький, що характеризується неперервною мотивацією кар'єрної орієнтації. Установки, котрі сприяють формуванню особистих сфер, досить нестабільні, а професійні ідеали майбутніх фахівців ще не сформовані. Складові сфери цінностей

особистості не мають нічого спільного із змістом роботи експертів, серед цінностей масштабного значення майбутні експерти не виділяють професійних цінностей. Рівень ставлення до професійних цінностей вважається змінним. У процесі практики самотійність запланованих завдань не висока, а творчі методи вирішення практичних завдань не успішні. Студентам важко проводити самоаналіз та самооцінку в власних життєвих орієнтирів.

Для студентів середній рівень сформованості в особистих цінностей в основному проявляється в контекстному рівні орієнтації з точки зору ціннісної семантики. Ставлення до психології та професійні ідеали орієнтовані на вищу освіту. Характер та зміст життєвих орієнтирів полягає в тому, що воно орієнтоване на цінність, пов'язану з робочим змістом психолога, а основним заняттям, яке виділяється, є особистість клієнта. У системі цінностей, що мають особливе значення, майбутні психологи відберуть набір цінностей, пов'язаних з професійною діяльністю. Рівень ставлення до власних цінностей визначається як фрагментований та позитивний. Майбутні психологи отримують увагу через свою працездатність, наполегливість, самоконтроль, схильність впливати на важливих для них людей та незалежність суджень середнього рівня. Вони можуть реально оцінити систему цінностей майбутньої кар'єри, їхні життєві перспективи та їх здатність реалізувати інші цінності кар'єри.

У майбутніх психологів особливо характерним для формування поля ціннісної орієнтації є те, що мотивація до формування професійної ціннісної орієнтації є домінуючою. Ставлення соціальної психології орієнтоване на здобуття вищої професійної освіти, формування професійної згоди. Професійна система цінностей безпосередньо пов'язана зі змістом практичної роботи, насамперед - це особистість в ієрархічній структурі поля життєвих орієнтирів. Рівень ставлення до професійних цінностей стабільний і позитивний. Погляди на професійні думки є як значущими, так і правдивими. Характеристика – це здатність швидко відмовлятися від неправильних ідей. Вони відомі своїм високим ступенем самотійності в освіті та професійній діяльності, впевненістю в собі та здатністю керувати власною

поведінкою. Самоаналізу в галузі ціннісної орієнтації достатньо для вибору майбутньої професії психологами.

Цілеспрямоване формування життєвих орієнтирів у майбутніх психологів на основі зазначених положень відбувалося у процесі професійної та освітньої підготовки крізь формування окремих складників життєвих орієнтирів. В результаті такого аналізу методів емпіричного дослідження, а також розглянутих особливостей діагностування, було підібрано комплекс методів, наведених нижче (Табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Методи діагностики сформованості компонентів ціннісної сфери у
майбутніх психологів**

Складники сформованості смиислової сфери	Методи аналізу
1. Мотиваційний	Бесіди з психологами, спостереження, різноманітне тестування.
2. Внутрішній	Бесіди, обговорення, тестування, завдання спрямовані на професійну роботу
3. Оцінний	Самооцінювання, самохарактеристики, різноманітні тестування

На підставі цілісного узагальнення властивостей ставлення до професійного майбутнього респондента, була проведена оцінка результатів емпіричного дослідження.

Важливу увагу при психологічному відображенні процесу розвитку сфери цінностей у майбутніх психологів, була віддана можливості розуміння індивідом власного відображення дійсності та освоєння майбутніх професійних компетенцій. Можливість передбачення результату залежить від розподілення студентом своїх власних ресурсів. Тому, одним із важливих завдань дослідження виникла спроба

віднайти спільність між складниками сфери особистих цінностей та скерованістю на освоєння фахової діяльності.

Діагностика специфіки сфери у студентів-психологів будувалась на окреслених теоретичних положеннях. Правильним буде розподілити психодіагностичні методики на певні блоки (див. Рис.2.3):

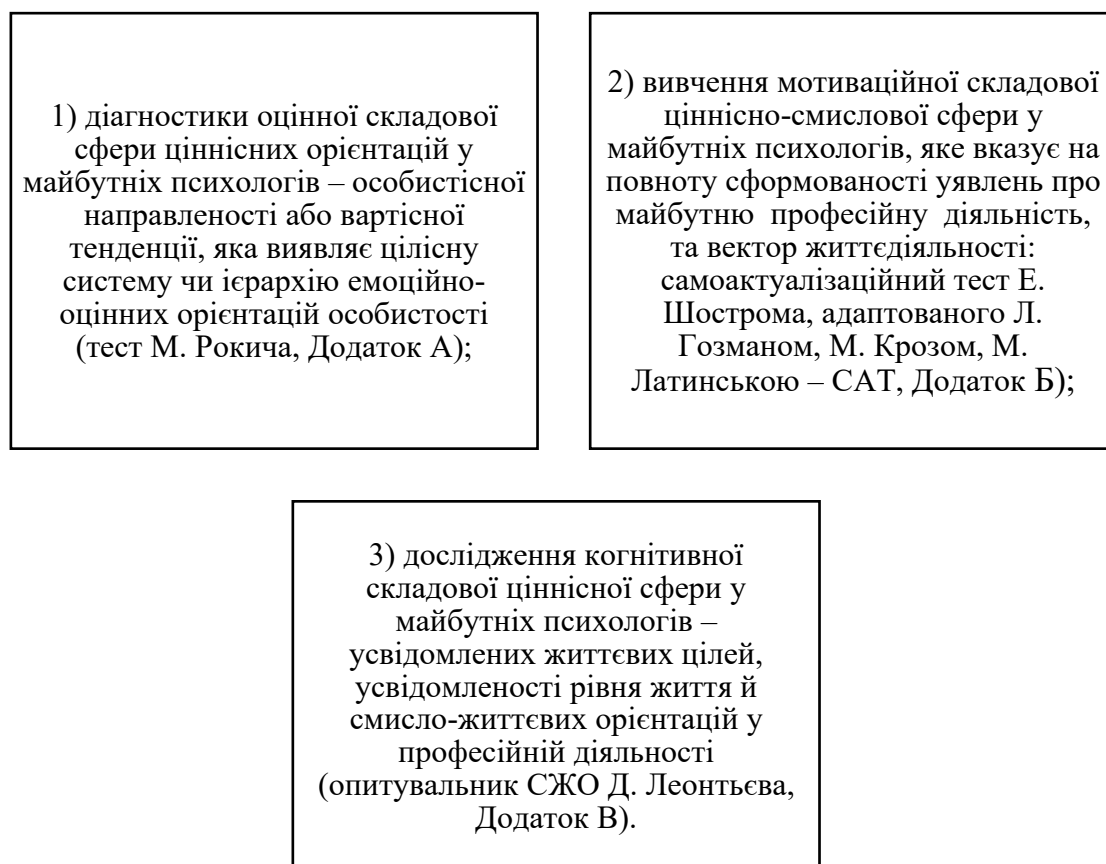

Рис. 2.3. Блоки психодіагностичних методик

Класична методика М. Рокича, була відібрана для аналізу оцінної частини сфери життєвих орієнтирів у майбутнього психолога, сформована на методі майбутніх психологів, заснована на методі прямого сортування термінальних та інструментальних орієнтирів. Спершу респондентів по черзі пропонували два набори, які були вислані на їхню пошту. В кожному наборі було по 18 карточок з назвами інструментальних чи термінальних орієнтирів, і було поставлено завдання розмістити орієнтири таким чином, яким респондент керується по житті, від найвагоміших до неактуальних цінностей.

Потім респондентові висилалось також на електронну пошту два списки у алфавітному порядку по 18 особистих цінностей у кожному і ставилось завдання поставити навпроти цінностей число від 1 до 18 за власною значимістю. Далі було запропоновано зробити те саме тільки не від власного імені а зі потенційного бачення себе у старшому віці, мається на увазі з позиції ідеального Я та людини, яка тобі близька. Таким чином, є змога дослідити співставлення образів «Я реальне», «Я ідеальне» і «Я соціальне».

Тест-опитувальник Е. Шострома, встановлений для оцінки мотиваційної сфери цінностей особистості, він побудований на теорії самоактуалізації А. Маслоу. Питання були обрані з вибірки критичних мотиваційних даних. Тест вміщує в себе 126 пунктів, де в кожному є по 2 варіанти суджень у сфері мотивації. Респондентові було запропоновано вибрати ті судження, які на його погляд були йому більш притаманні та відповідали його світосприйняттю.

Самоактуалізаційний тест має змогу виміряти самоактуалізацію за двома звичайними і дванадцятьма додатковими шкалами. Звичайними є шкали компетентності в часі і підтримки. Такі шкали між собою не залежні, і не мають загальних пунктів, на відмінно від додаткових шкал, 12 додаткових шкал формують 6 спільних блоків. Безпосередньо кожний пункт тесту може входити в одну або декілька додаткових шкал і зазвичай в одну базову. Отож, до звичайних шкал додаються додаткові шкали, так як вони складаються з тих самих пунктів опитувальника. Така структура допомагає дослідити багато різноманітних показників при цьому не роблячи великий обсяг опитувальника.

Наступною методикою є тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва (додаток В) Адже, усвідомлення сенсу життя стає рушійною силою до змін. Розуміння сенсу життя показує, що індивід серйозно налаштований на професійний, особистісний чи соціальний ріст.

У сфері життєвих орієнтирів психологів майбутніх, одним із головних компонентів вважається внутрішня система переконань особистості, а переконаність людини дозволяє чітко тримати курс на стабільність та непохитність у справах буденних. Характер людини і його особливості мають багато спільного

з інтересами особи, тільки якщо інтереси є стійкими та глибинними. Непостійність інтересів часто пов'язують з конформністю та відсутністю самостійності у прийнятті рішень. І навпаки тверді та сильні інтереси можуть говорити про цілеспрямованість та наполегливість студента.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження за опитувальником М. Рокича (Додаток А) полягало в основному в оцінній сфері життєвих орієнтирів студентської молоді. Як виянилось провідними цінностями у студентів є: «отримати престижну освіту», «працювати на високооплачуваній роботі», «стрімко підніматись по кар'єрних сходах» (57%), «бути матеріально забезпеченим», «домогтись визнання в суспільстві» (24%), «бути незалежним від інших», але «бути корисним людям» так думають тільки (19%).

Таким чином, за показниками опитування студентів, зміст і розподілення власних цілей за порядковими уподобаннями направлене на індивідуальні потреби: першими в списку є професійні цілі, які сконцентровані на виборі майбутньої професії, котра буде приносити дохід; другими є особисті потреби спрямовані на успішне становлення у світі та матеріальний добробут; третіми є більш глибинні цілі філософського спрямування (Рис. 2.4).

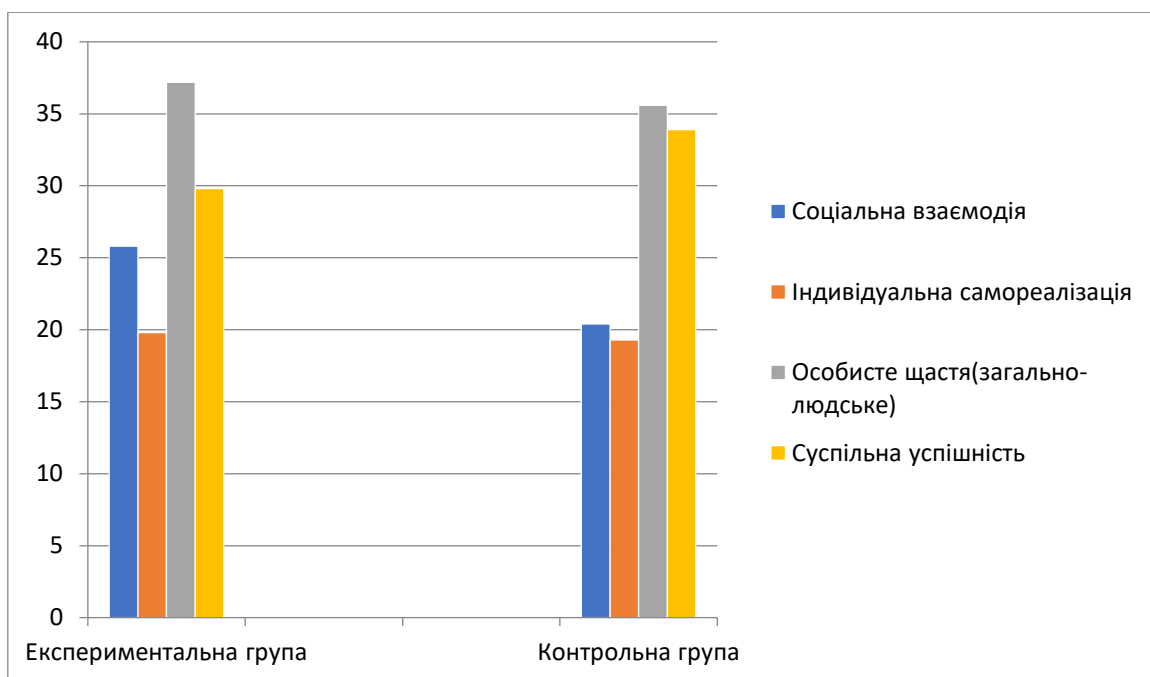

Рис. 2.4. Середні показники життєвих орієнтирів майбутніх психологів за методикою М. Рокича

З діаграми 2.3 можна побачити на яку сферу націлена студентська молодь, а саме втілення особистих та суспільних напрямків в своєму житті. Таким чином, 34,5 % сприймають головними такі орієнтири для життя, як подружнє щастя, любов, престижна робота тощо. Інші групи сфокусовані більше на реалізовані цілей у своєму житті, (27,9 %). Для третьої групи характерне ціннісні реалізації індивіда (22,3%). Провідні місця в ієрархії ціннісної системи особистості переважно займали релігійні, моральні та соціальні складники соціальної молоді, а також відбувається відкидання життєвих орієнтирів, котрі спрямовані на негативний процес формування особистості.

Для точніших результатів емпіричного дослідження, студентів було поділено на дві групи: експериментальну та контрольну. Під час дослідження спостерігались відмінності між експериментальною та контрольною групами. (Рис. 2.5., 2.6).

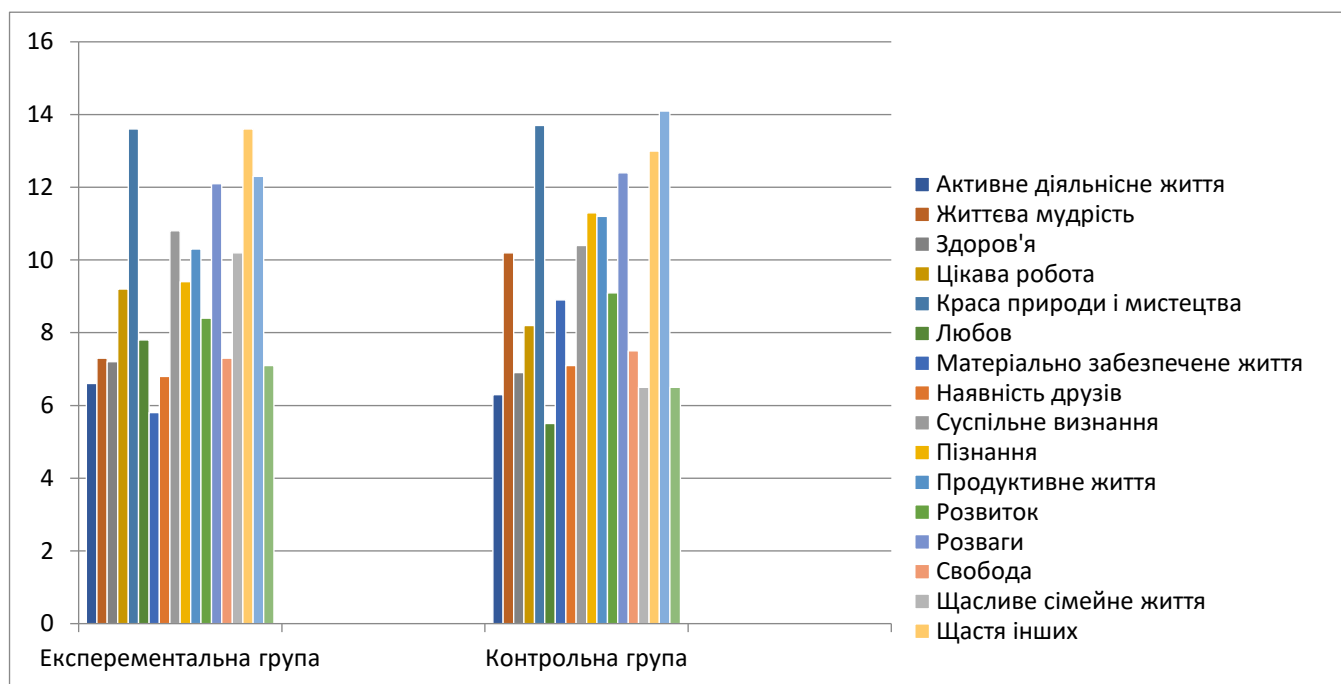

Рис. 2.5 Середньогрупові рангові показники значимості термінальних цінностей за опитувальником М. Рокича

Якраз у системі термінальних орієнтирів фокус студентів був спрямований на всесвітнє визнання, творчість та активну суспільну діяльність. А от система інструментальних цінностей показала, що високу планку взяли такі якості, як вихованість, самостійність незалежність. (Рис. 2.6).

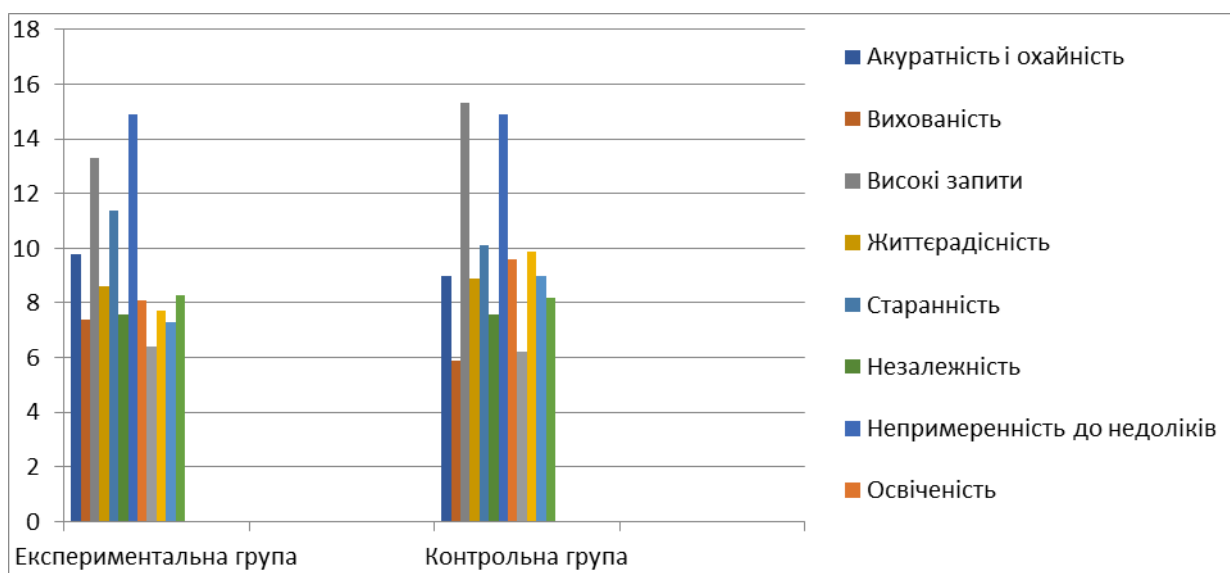

Рис. 2.6. Середньогрупові рангові показники значимості інструментальних цінностей за опитувальником М. Рокича

Зробивши порівняльний аналіз складників життєвих орієнтирів студентської молоді можна побачити відмінності між експериментальною і контрольною групами. Студенти, які перебувають у експериментальній групі виділяють для себе головними такі якості як, відповідальність, чесність та самоконтроль. Низькі показники контрольної групи на рахунок чуйності, терпимості, життєрадісності, а до високих показників відносять чесність та вихованість.

Важливого розуміння набуває поняття мотиваційної складової життєвих орієнтирів студентської молоді, і це чітко можна побачити через тест Е. Шострома, тобто САТ (Додаток Б). Результати, які були отримані під час емпіричного дослідження подані у вигляді діаграми (рис. 2.6). Найбільший відсоток експериментальної групи (приблизно дві третини – 63,55 %) знаходяться у межах 55-70 стандартних Т-балів (високий рівень). Загальна ситуація самоактуалізації контрольної групи – це «хороша норма» – 47,52 бали (рис.2.7).

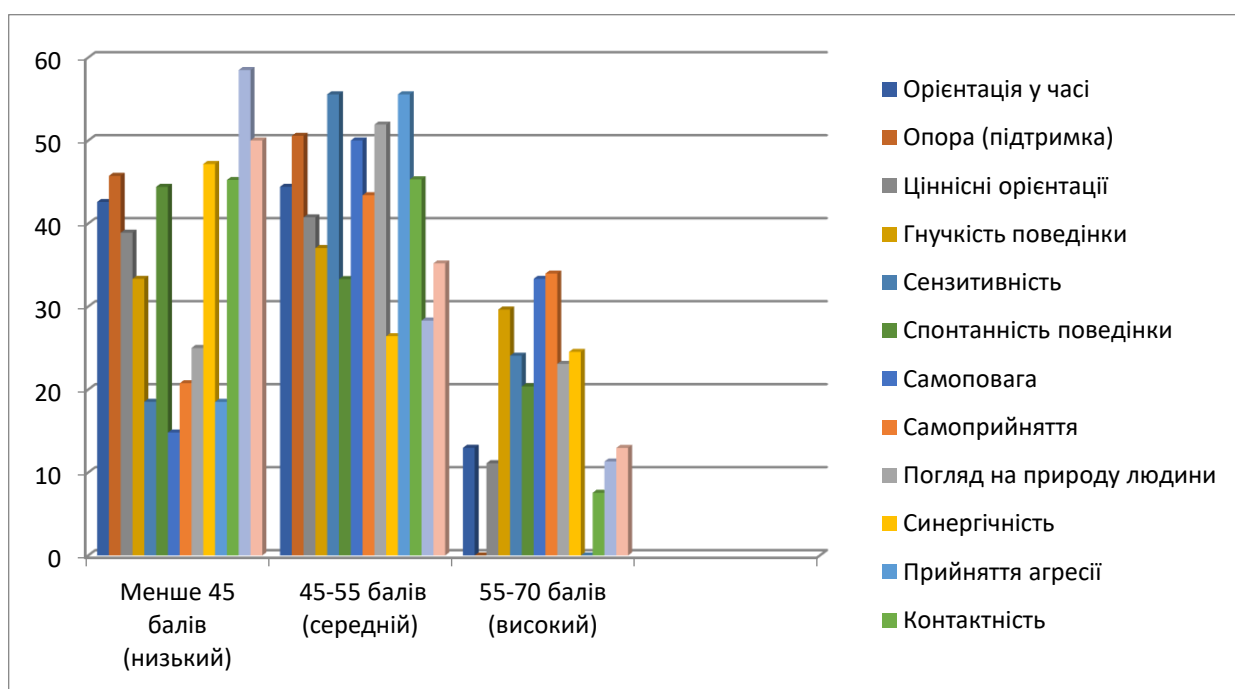

Рис. 2.7. Показник (рівень) самоактуалізації майбутніх психологів за опитувальником САТ

Д. Леонтьєв запропонував методику, яка здатна виявляти внутрішню складову цінностей особистості у майбутніх психологів, а саме смислові та життєві орієнтири особистості (СЖО) (Додаток В).

Тест має в собі п'ять шкал:

- 1) «Цілі в житті» – описує наявність цілей у майбутньому;
- 2) «Процес життя або інтерес та емоційна насиченість життя» – показує, як особистість сприймає своє життя, чи насичено вона його проживає;
- 3) «Результативність життя» – дає зрозуміти наскільки якісно ви прожили цей проміжок життя;
- 4) «Локус контролю Я» – показує чи індивід у повній мірі має свободу вибору, щоб будувати своє життя для подальших звершень;
- 5) «Керованість життям (локус контролю- життя)» – показує, те чи може і на скільки людина вільно приймає будь-які рішення (рис. 2.7).

Беручи до уваги результати методики СЖО, можна відзначити що ті студенти, які знаходяться в експериментальній групі мають вищі показники усвідомленості власного життя, на відміну від студентів, які були у контрольній групі, їхні показники дещо нижчі, що вказує на недостатній рівень сформованості цілей та бачення життя загалом. Високі показники за субшкалою «Цілі в житті» показують, що в цих студентів буде підвищене бажання самоствердитись у майбутньому. Високий показник за субшкалою «Процес життя» дозволяє зрозуміти присутність сильної емоційної насиченості у процесі здобування знань. Також показники, які є вище середніх свідчать про досить стійке бачення свого майбутнього (див. рис. 2.8.).

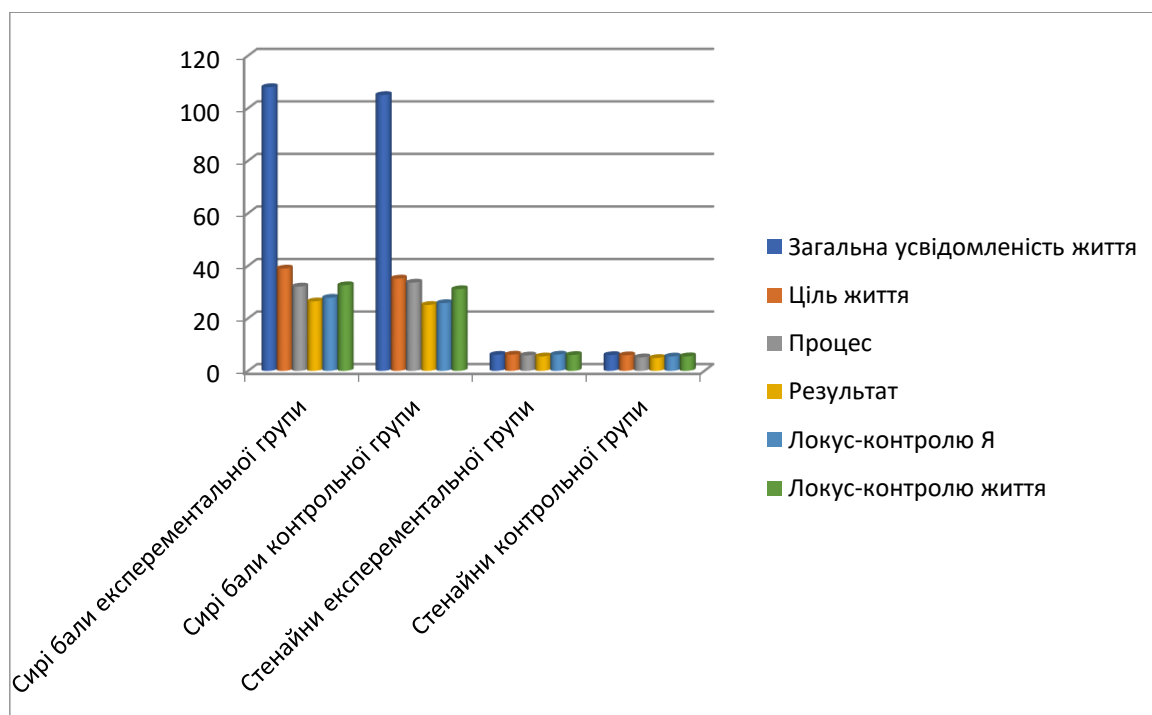

Рис. 2.8. Середні показники дослідження смисложиттєвих орієнтацій у майбутніх психологів (експериментальна/контрольна групи)

Середній бал за субшкалою «Локус контролю-Я» співставляється з уявленням студентів про себе, як про особистість, яка не здатна самостійно приймати рішення. Втім, високий показник за шкалою «Локус контролю-життя, або керованість життям» показує достатню усвідомленість студентів, що їм потрібно по житті, та в навчальній практиці зокрема. Саме співставлення трьох сторін показує більш точне усвідомлення життя респондентів.

Цілі на життя у студентів експериментальної групи є окресленими та цілеспрямованими. Емоційний фон сьогодні наповнений у респондентів великою силою. Студенти добре розуміють влаштування світу, та всі інші витікаючи з цього поняття (див. рис. 2.9).

Рис. 2.9. Розвиток складових ціннісної сфери у майбутніх психологів

Рис. 2.10. Розвиток складових ціннісної сфери у майбутніх психологів)

Згідно рис. 2.9, на початку етапі дослідження (перший діагностичний зріз) ми можемо побачити однакове пояснення сфери життєвих цінностей.

Таким чином, для студентської молоді, сфера життєвих орієнтирів є одною з найголовніших складників у процесі їх навчального становлення. Для майбутнього психолога важлива саме професійна підготовка, набуття нових знань і вмінь,

компетентність у майбутній професії. В основу підготовки і як результат після, має бути покладено чітке усвідомлення та розуміння своєї майбутньої професії, яка має безліч грань та особливостей, які потрібно структурувати.

Емпірично доведено, що у сфері життєвих орієнтирів психологів майбутніх, одним із головних компонентів вважається внутрішня система переконань особистості, а переконаність людини дозволяє чітко тримати курс на стабільність та непохитність у справах буденних. Характер людини і його особливості мають багато спільного з інтересами особи, тільки якщо інтереси є стійкими та глибинними. Непостійність інтересів часто пов'язують з конформністю та відсутністю самостійності у прийнятті рішень. І навпаки тверді та сильні інтереси можуть говорити про цілеспрямованість та наполегливість студента.

2.3. Провідні підходи та напрямки покращення процесу функціонування цінностей у студентських групах

В теперішній час важливо приділити увагу розвитку життєвих орієнтирів майбутнього психолога, до них відносять: особисті, соціальні, духовні потреби індивіда. Майбутній психолог складається не тільки з певних умінь, знань та навичок, а ще й з цілої ієрархії життєвих орієнтирів. Чітке формування цих цінностей відбувається у вищих навчальних закладах, де під наглядом викладачів у студентів також виробляється системне бачення своєї професійної діяльності. Це визначає актуальність об'єднання форми та змісту навчання, яке в подальшому буде формувати галузі життєвих орієнтирів студента.

Галузі цінностей особистості є певним проміжним етапом діяльності та поведінки студентської молоді. Професійні та ціннісні погляди студентства, індивідуальна готовність до фахової діяльності, все це є тою рушійною силою у підготовці професійно-компетентного спеціаліста у сфері «людина-людина». Як результат такої діяльності у студентів формується ідентичність зі своєю професією,

розуміння сутності спрямованості кожної галузі зокрема. Галузь цінностей є невід’ємною частиною в успішному фаховому становленні психологів.

Науковці стверджують, що організована взаємодія у професійних та соціальних сферах, формування схожих цілей та засобів, зароджує спільність думок у соціальних групах. У такому середовищі студентство має змогу розвивати рівень та наповнення своїх життєвих орієнтирів. Від первинного функціонування, до стану чіткого формування цінностей особистості.

Інтеграційними якостями, які допомагають усвідомити специфіку певних систем є (див. Рис. 2.11.).

Рис. 2.11. Інтеграційні якості

Групові цінності, вважаються, власне тенденцією до побудови оптимальних зв'язків у групі, через які формується самоідентичність з певним соціальним об'єднанням, робота в колективі будується на загальній підтримці та розумінні один одного.

Інформаційне ознайомлення повинно починатись з правових норм закладу, його структури та функціонального забезпечення.

Паралельно слід проводити просвітницьку роботу на тему формування цінностей особистості у ЗВО, котрі будуть чітко прописані і доступні для ознайомлення молоддю.

Завдяки актуальним методам навчання студентство буде мати змогу у повному обсязі виробити нові навички, прийоми у майбутній професії, покращити своє критичне мислення, навчитись правильно сприймати особливості інших членів групи тощо.

До найбільш популярних відносять такі методи: групові дискусії, практичні ігри, психологічні тренінги, різноманітні соціальні моделювання та проектування.

Коли сфери цінностей особистості знаходяться на позитивному рівні то в студента удосконалюються свідомість сприйняття, розширюються пізнавальні здібності, приходить усвідомлення своєї майбутньої професії, з'являється мотивація до успішного навчання. Тому, у теперішньому часі важливе не тільки освоєння певних знань, але й впровадження та розуміння їх у фаховому спрямуванні та відбудові правильних життєвих орієнтирів.

Студентська молодь усвідомлює те, що важливу роль у формуванні життєвих орієнтирів відіграє ЗВО. Зараз у молоді відбувається становлення позитивної самооцінки та відповідний рівень домагань, вони виходять на більш глибокий рівень особистого пізнання. Унікальністю цього етапу є розмежування кола особистих орієнтирів та їх емоційного проживання, а також закріплення всіх цих складових на практиці. Саме практика дає зрозуміти, на якому рівні професійного становлення знаходиться людина, чи достатньо сформовані у неї уявлення про майбутній фах. Всі ці критерії можуть в подальшому заторможувати студента на професійному шляху, якщо їх вчасно не помітити і не викоринити.

Сфера «людина-людина» потребує гуманного типу ставлення між психологом та клієнтом. В подальшому це буде впливати на фахове формування студентства, бо тільки через повагу, розуміння особистих кордонів тощо, може здійснюватися ріст індивіда у даних сферах. Такий принцип роботи психолога та клієнта вже устаткувався у сьогоденні, та практично довів свою потрібність та доцільність у сфері «людина-людина». Саме гуманізм, як напрямок став головним у секреті успішної фахової діяльності особистості.

Зараз майбутні фахівці опиратися на такі риси у сфері цінностей індивіда:

- емпатія – властивість проживати емоції інших особистостей;

- толерантність – можливість сприймати унікальність інших індивідів;
- рефлексія – вміння відокремити причину певних вчинків, потреб, бажань, фахових спрямувань, як своїх, так і чужих.

Особа, яка хоче працювати в системі «людина-людина» повинна домогтися такого рівню синтезу особистих рис, котрі дадуть можливість ухилитися від певних відхилень у психічному стані індивіда. До них відносять позитивний емоційний фон, впевненість у власних якостях, високий рівень контролю та цілеспрямованості у поглядах на життя. Конкретно дані якості вважають фундаментом для побудови успішної кар'єри та загалом фахової діяльності. Сюди ще додають позитивний фон настрою студента до інших та до себе.

Позитивні стани передбачають почуття захоплення, бажання до передачі та освоєння матеріалу, на відміну від негативних станів, які тільки все гальмують та викликають відповідні емоції.

Процес здобуття знань і навичок, має відповідати певним вимогам (див. рис. 2.12.).

Основною складовою навчального руху вважається студентство. Тому, для студента підбирають якнайкращі положення щодо особистого та фахового розквіту, становлення себе, як повноцінного індивіда, формування гідного патріота своєї держави. Ієрархію орієнтирів слід розвивати через призму особистого ставлення до різноманітних сфер життя.

Формування сфери ціннісних орієнтацій майбутніх психологів має реалізуватися через гуманізацію освіти і ґрунтуватися на трьох принципах у розумінні людини.

Для формування галузі життєвих орієнтирів психологів слід опиратись на педагогіку співпраці, індивідуальну та колективну спрямованість щодо певних напрямків освіти, на покращення внутрішніх взаємин у студентському колективі, на плідну співпрацю між викладачем та студентом.

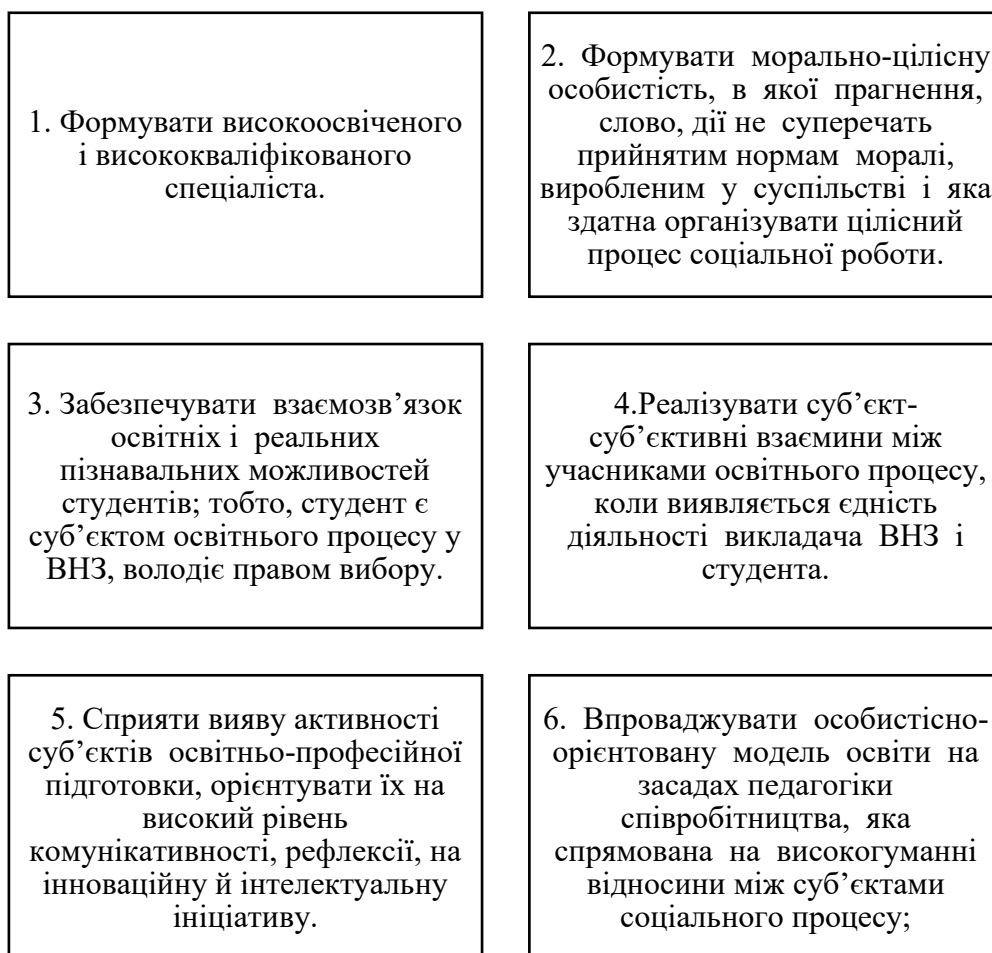

Рис. 2.12. Вимоги до процесу здобуття знань і навичок

Отож, програма роботи майбутніх психологів повинна ґрунтуватись на гуманному підході до змісту своєї подальшої професії і спрямовуватись на вироблення у студентства особливої точки зору щодо сприймання кожного індивіда зокрема.

У становленні життєвих орієнтирів беруть участь такі завдання, як: прищеплення віри студентської молоді до людей, своїх можливостей, реалізації планів на майбутнє тощо.

Науковець М. Бліхар, зазначає, що фахівець може пройти у своєму професійному становленні кілька рівнів, зокрема (див. рис. 2.13.).

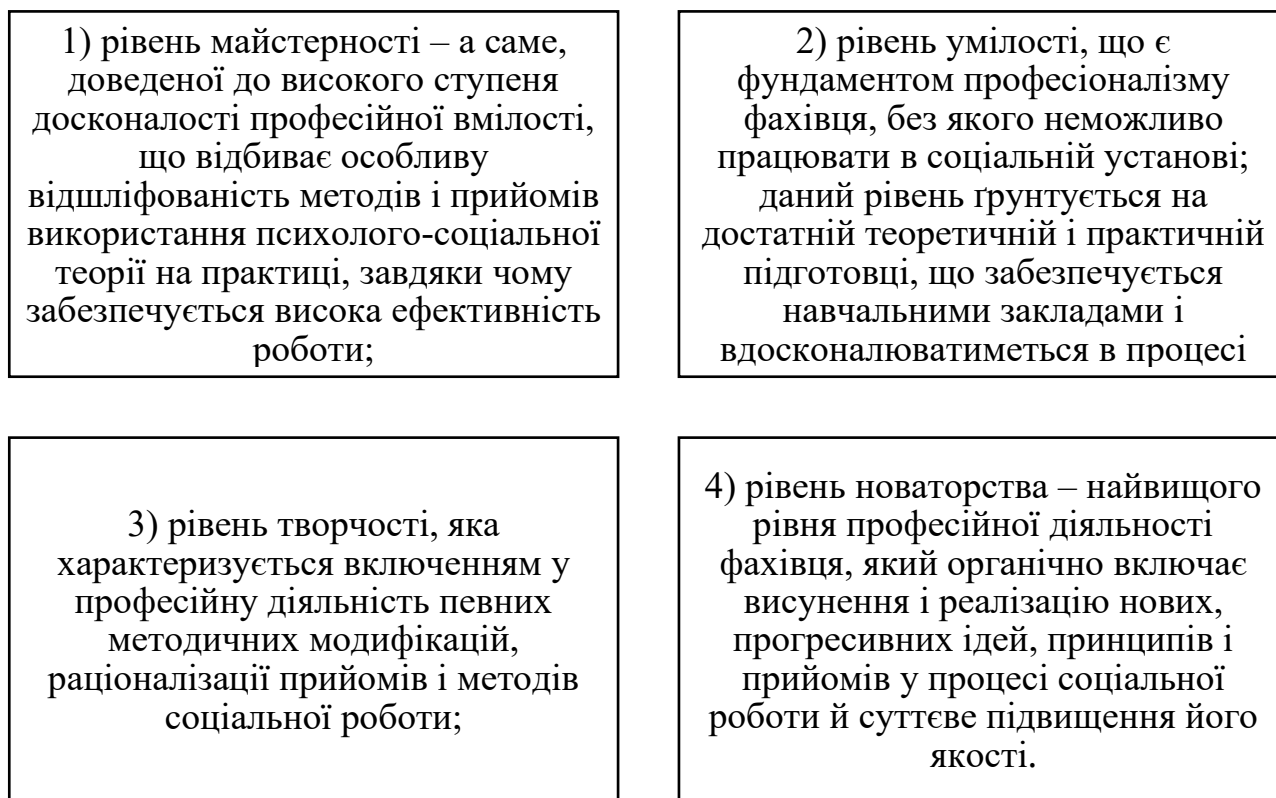

Рис .2.13. Рівні професійного становлення

Шляхами формування ціннісно-сислової сфери у майбутніх психологів є:

- формування правильної мотивації студентської молоді на усвідомлення та розуміння системи фахового набору знань;
- пластичність, відкритість загальних форм навчання, передбачення вибору спецкурсів для студентства;
- курс на оригінальність та винахідливість молоді;
- тотальна зміна усвідомлення змін щодо навчання студентів

Таким чином, формування розвитку галузі життєвих орієнтирів має забезпечувати становлення оригінальної особистості, яка повинна освоїти такі рівні, як майстерність та оригінальність думок. Досягти такого можна через самоідентичність з майбутньою професією, та її фаховими особливостями.

Таким чином, важливо приділити увагу розвитку життєвих орієнтирів майбутнього психолога, до них відносять: особисті, соціальні, духовні потреби індивіда. Майбутній психолог складається не тільки з певних умінь, знань та навичок, а ще й з цілої ієрархії життєвих орієнтирів. Чітке формування цих

цінностей відбувається у вищих навчальних закладах, де під наглядом викладачів у студентів також виробляється системне бачення своєї професійної діяльності.

Коли сфери цінностей особистості знаходяться на позитивному рівні, то в студента удосконалюються свідомість сприйняття, розширюються пізнавальні здібності, приходить усвідомлення своєї майбутньої професії, з'являється мотивація до успішного навчання. Тому, у теперішньому часі важливе не тільки освоєння певних знань, але й впровадження та розуміння їх у фаховому спрямуванні та побудові вірних, правильних життєвих орієнтирів.

Студентська молодь усвідомлює те, що важливу роль у формуванні життєвих орієнтирів відіграє ЗВО. Зараз у молоді відбувається становлення позитивної самооцінки та відповідний рівень домагань, вони виходять на більш глибокий рівень особистого пізнання. Унікальністю цього етапу є розмежування кола особистих орієнтирів та їх емоційного проживання, а також закріплення всіх цих складових на практиці. Саме практика дає зрозуміти, на якому рівні професійного становлення знаходиться людина, чи достатньо сформовані у неї уявлення про майбутній фах. Всі ці критерії можуть в подальшому гальмувати студента на професійному шляху, якщо їх вчасно не помітити і не викорінити.

ВИСНОВКИ

Цінності особистості, як орієнтири до життя, вони показують нам погляди, переконання, норми поведінки тої чи іншої людини, або суспільства загалом. Це ті рушійні сили, які призводять до роботи кожного окремого індивіда, дають йому точку опори та підтримку. Саме систему цінностей людства називають основою основ відношення до світу та його функціональних складових.

Життєві орієнтири – це оцінювальне ставлення людини чи групи людей до сукупності матеріальних і духовних об'єктів, які, як вважається, відповідають їх потребам або їх атрибутам, цілям і засобам. Вони знаходять своє відображення в ідеальній особистій життєвій свідомості та втілюються в соціальній поведінці окремої людини або групи людей. Напрямок відображає свідоме відношення особи до живих об'єктів та предметів, та результат оціночного ставлення. Весь набір матеріальних і духовних благ є основою існування певних систем цінностей.

Визначено, що особливим прошарком суспільства є студенти. Студенти визначаються, як особлива соціальна група, що характеризується певним тимчасовим видом життя в певному відрізку часу, особливими умовами проживання, власною системою життєвих орієнтирів та ставленням до життя.

Доведено, що формування та розвиток майбутніх спеціалістів у сфері «людина-людина» вважається індивідуальним процесом, до нього входить: набуття різноманітних компонентів життєвих орієнтирів, перехід від неусвідомленого самовизначення до усвідомленого бачення свого майбутнього.

Для студентської молоді, сфера життєвих орієнтирів є одною з найголовніших складників у процесі їх навчального становлення. Для майбутнього психолога важлива саме професійна підготовка, набуття нових знань і вмінь, компетентність у майбутній професії. В основу підготовки і як результат після, має бути покладено чітке усвідомлення та розуміння своєї майбутньої професії, яка має безліч грань та особливостей, які потрібно структурувати.

Емпірично доведено, що у сфері життєвих орієнтирів психологів майбутніх, одним із головних компонентів вважається внутрішня система переконань особистості, а переконаність людини дозволяє чітко тримати курс на стабільність та непохитність у справах буденних. Характер людини і його особливості мають багато спільного з інтересами особи, тільки якщо інтереси є стійкими та глибинними. Непостійність інтересів часто пов'язують з конформністю та відсутністю самостійності у прийнятті рішень. І навпаки тверді та сильні інтереси можуть говорити про цілеспрямованість та наполегливість студента.

Виявлено, що в теперішній час важливо приділяти увагу розвитку життєвих орієнтирів майбутнього психолога, до них відносять: особисті, соціальні, духовні потреби індивіда. Майбутній психолог складається не тільки з певних умінь, знань та навичок, а ще й з цілої ієрархії життєвих орієнтирів. Чітке формування цих цінностей відбувається у вищих навчальних закладах, де під наглядом викладачів у студентів також виробляється системне бачення своєї професійної діяльності.

Підтверджено, що якщо сфера цінностей особистості знаходиться на позитивному рівні, то в студента удосконалюються свідомість сприйняття, розширюються пізнавальні здібності, приходить усвідомлення своєї майбутньої професії, з'являється мотивація до успішного навчання. Тому, у теперішньому часі важливе не тільки освоєння певних знань, але й впровадження та розуміння їх у фаховому спрямуванні та відбудові правильних життєвих орієнтирів.

Доведено, що студентська молодь усвідомлює те, що важливу роль у формуванні життєвих орієнтирів відіграє ЗВО. Зараз у молоді відбувається становлення позитивної самооцінки та відповідний рівень домагань, вони виходять на більш глибокий рівень особистого пізнання. Унікальністю цього етапу є розмежування кола особистих орієнтирів та їх емоційного проживання, а також закріплення всіх цих складових на практиці. Саме практика дає зрозуміти, на якому рівні професійного становлення знаходиться людина, чи достатньо сформовані у неї уявлення про майбутній фах. Всі ці критерії можуть в подальшому гальмувати студента на професійному шляху, якщо їх вчасно не помітити і не викоринити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альберт А., Сенько Т. Формування духовно-моральних цінностей студентів у процесі фахової підготовки. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2020. Вип. 11. С. 5–12.
2. Антоненко Т. Л. Психологічні засади становлення ціннісно-смислової сфери особистості майбутнього фахівця : дис. ... доктора пс. наук : 19.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2019. 401 с.
3. Арцишевська О. Р. Сутнісний аналіз самовизначення людини. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 11. С. 9–12.
4. Базика Є. Л. Ціннісні орієнтації як предиктор розвитку психосоматичних захворювань у студентів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Психологія. 2022. Вип. 6. С. 23–27.
5. Блинова О. Є. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості : монографія. Херсон, 2018. 252 с.
6. Блискун О. О. Дослідження проблем сучасної молоді: соціологічні та психологічні аспекти. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Вип. 13. С. 26–37.
7. Бліхар М. П. Духовні цінності студентської молоді у сучасному українському суспільстві : дис. ... канд. соціол. н. Львів, 2018. 271 с.
8. Бондаренко Н. Особливості смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2023. No. 1. Pp. 49–61.
9. Вдовиченко Р., Михальченко Н. Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді через компетентнісний підхід у вихованні особистості. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 2(65). С. 47–51.

10. Вініченко А. А. Формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти у сучасному соціокультурному просторі. *Вісник післядипломної освіти*. Серія «Педагогічні науки». 2017. Вип. 4. С. 24–32.
11. Вознюк О. М. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді. *Часопис Київського гуманітарного університету*. 2017. № 4. С. 88–92.
12. Волощук І. П. Професійний розвиток особистості в системі її ціннісних орієнтацій. *Вісник Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди*. Серія: Психологія. 2016. № 75. С. 70–74.
13. Воронцова Е., Ївженко Ю. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації. *Нові технології навчання: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 93. С. 58–69.
14. Галузяк В. М. Ціннісні орієнтації в структурі особистісних чинників педагогічного спілкування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2009. № 29. С. 86–92.
15. Галян І. М. Психологія ціннісно-сислової саморегуляції майбутніх педагогів : дис. ... д-ра психол. н. Київ, 2017. 532 с.
16. Гарькавець Н. С. Психологічні особливості системи цінностей студентської молоді : дис. ... к. психол. н. Луганськ, 2014. 200 с.
17. Головіна О. Ю. Особливості духовного інтелекту у процесі розвитку моральної самосвідомості студентів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. 19.00.07. педагогічна та вікова психологія. ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків, 2016. 237 с.
18. Ганчева В., Лященко Т. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді. *Новітні технології навчання*. 2021. № 95. С. 20–30.
19. Діаб Н., Кузнецов М. Структурні особливості почуття цінності власного життя у студентів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Серія: Психологія. 2019. Вип. 60. С. 69–93.

20. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 26–30.

21. Запека Я. Г. Особливості ціннісних профілів студентів з різними мотиваційними установками. *Габітус*. 2020. Вип. 12. С. 127–132.

22. Ївженко Ю., Кузнєцова О. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій учнів та студентів у освітньому процесі закладів освіти. *Нові технології навчання*. 2022. № 96. С. 80–86.

23. Киричук О. О. Ціннісні регулятори психологічного благополуччя особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологія. 2018. № 1 (1). С. 89–95.

24. Коберник Л. О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2018. № 23. С. 235–241.

25. Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. Вип. 11. С. 107–120.

26. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: монографія. Суми, 2012. 410 с.

27. Кузнєцов М. А., Шаповалова В. С. Студентські страхи: види, структура, динаміка та шляхи корекції. Харків, 2016. 342 с.

28. Куразаєва А., Ніколаєвська А. Моральні орієнтації українського студентства в умовах нестабільного суспільства : монографія. Харків, 2012. С. 332–357.

29. Лавренко О. В. Морально-ціннісні орієнтації економічної соціалізації студентської молоді. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Вип. 46. С. 45–51.

30. Максименко С. Д. Психологічні механізми зародження, становлення та здійснення особистості. Київ, 2010. 136 с.

31. Марценюк М. О. Реалізація ціннісних орієнтацій студентської молоді в реальних умовах життєдіяльності. *Психологія: теорія і практика*. 2018. Вип. 1(1). С. 74–82.

32. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2013. Вип. 213. С. 27–30.

33. Меднікова Г. І. Психолого-педагогічний супровід становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди*. Серія: Психологія. 2016. Вип. 54. С. 164–173.

34. Михайлишин У. Б. Соціально-психологічні особливості системи ціннісних орієнтацій студентської молоді: до постановки проблеми. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. 1. Вип. 45. С. 133–136.

35. Місенг Д. В. Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості : дис. ... канд. психол. н. Київ, 2020. 286 с.

36. Москаленко О. В. Структурні компоненти ціннісно-сислової сфери особистості. *Вісник Національного технічного університету «КПІ»*. Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка». 2013. Вип. 1. С. 91–98.

37. Мотков С. О. Ціннісно-сислова сфера особистості: роль, структура та функції. *Психологічний часопис*. 2018. № 10(20). С. 105–128.

38. Олексієнко О. Г. Вплив ціннісних орієнтацій на формування особистості сучасної молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2016. № 140. С. 316–318.

39. Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. *Психологія і суспільство*. 2005. № 4. С. 98–120.

40. Панчук Н. П. Особистісні ціннісні орієнтації як результат самовизначення майбутнього фахівця. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 23. С. 532–541.

41. Пелех Ю., Кукла Д. Система цінностей майбутнього фахівця і його місце на сучасному ринку праці : монографія. Рівне, 2019. 184 с.

42. Пенькова О. І. Ціннісні аспекти самореалізації особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Вип. 14. С. 201–207.

43. Піковець Н. Ціннісні орієнтації майбутніх фахівців в умовах здобуття освіти як предмет соціально-психологічного дослідження. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2022. Вип. 12. С. 92–99 .

44. Пірен М., Цілюрик О. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі. *Освіта регіону*. 2011. № 4. С. 213–218.

45. Подолянчук Д. С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження. *Габітус*. 2020. Вип. 19. С. 263–270.

46. Подолянчук Д. С. Чинники формування ціннісних орієнтацій студентів, які беруть участь у волонтерському русі. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. С. 168–172.

47. Попадич О. О., Росул В. В. Проблема ціннісного пізнання у навчальній діяльності та вихованні майбутніх спеціалістів. *Інноваційна педагогіка*. 2017. Вип. 1. С. 47–51.

48. Попелешко Ю. І. Проблеми гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах другої половини ХХ – початку ХХІ століття : монографія. Мелітополь, 2015. 226 с.

49. Ребуха Л. Вплив ціннісних орієнтацій на формування професійної компетентності у майбутніх фахівців-психологів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 5. С. 87–96.

50. Садова М. А. Психологічні особливості впливу ціннісно-сміслової сфери на професійне самовизначення обдарованої молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2020. № 3. С. 33–38.

51. Сазонова О. В. Дослідження ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологія. 2014. Вип. 2(2). С. 52–56.

52. Святненко С. В., Виноградов О. Г. Ціннісні орієнтації української молоді: порівняльний аналіз. *Наукові записки*. 2013. Вип. 149. С. 32–36.

53. Севост'янов П. О. Взаємозв'язок відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій у студентів. *Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна*. Серія: Психологія. 2017. № 63. С. 12–16.

54. Сокур'янська Л. Г. Ціннісна детермінація становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації : автореф. дис. ... докт. соціол. наук. 22.00.04. Харків, 2007. 38 с.

55. Сосніхіна С. Є. Ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді: міждисциплінарний підхід. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Психологія. 2016. Вип. 1 (39). С. 178–186.

56. Сошина Ю. М. Оцінка ефективності програми формування ціннісно-смилових настановлень. *Вісник Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди*. Серія: Психологія. 2016. Вип. 53. С. 220–228.

57. Тертична Н. А. Вікова психологія : навч. посібник. Київ, 2018. 352 с.

58. Хавула Р. Особливості ціннісно-смилової сфери в юнацькому віці. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія: Психологія. 2019. Вип. 45. С. 147–159.

59. Чайка Г. В. Ціннісно-смилова сфера у кризові періоди розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2015. № 6. С. 93–101.

60. Чуйко Г. В. Сенс життя у контексті відчуття задоволеності життям. *Психологічний часопис*. 2018. № 1(11). С. 46–60.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест М. Рокича

Інструкція: Вам пропонуються два списки по 18 цінностей. Ваше завдання – розмістити їх у порядку значущості для Вас як принципів, якими ви керуєтеся у Вашому житті. Тобто найважливішому ви присвоюєте номер 1 і т.д., тобто, під вісімнадцятим номером буде йти цінність найменш значуща для вас.

Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді. Кінцевий результат повинен відображати вашу справжню позицію.

Список А (термінальні цінності):

1. активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);
2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
3. здоров'я (фізичне і психічне);
4. цікава робота;
5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
8. наявність хороших і вірних друзів;
9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);
11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
13. розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)
14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)
15. щасливе сімейне життя
16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)

17. творчість (можливість творчої діяльності)
18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);
5. старанність (дисциплінованість);
6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);
10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
12. сміливість у отстаюваннях своєї думки, поглядів;
13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)
14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)
15. широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)
16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)

Термінальні цінності	ранг	Інструментальні цінності	ранг
Активна життєва діяльність (повнота та емоційна насиченість життя))		акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;	
життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);		вихованість (гарні манери);	
здоров'я (фізичне і психічне)		високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);	

Цікава робота		життєрадісність (почуття гумору);	
краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)		старанність (дисциплінованість);	
любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)		незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);	
матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)		непримиренність до недоліків у собі та інших;	
Наявність хороших та вірних друзів		освіченість (широта знань, висока загальна культура);	
суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)		відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);	
пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток)		раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);	
продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)		самоконтроль (стриманість, самодисципліна);	
розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)		сміливість у отстаюваннях своєї думки, поглядів;	
свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)		чуйність (дбайливість)	
щасливе сімейне життя		терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	
щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)		широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	
творчість (можливість творчої діяльності)		тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)	
впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).		чесність (правдивість, щирість)	
розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)		ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)	

Інтерпретація результатів тесту.

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання досліджуваним у змістовні блоки за різними підставами. Так, наприклад,

виділяються «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя тощо. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших тощо. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або нещирість відповідей.

Самоактуалізаційний тест Е. Шострома

Інструкція. У кожному пункті опитувальника представлена пара висловлювань (вони не обов'язково виключають один одного). Уважно прочитайте кожне з цих висловлювань і відзначте на реєстраційному бланку (обведіть колом) те («А» або «Б»), яке більшою мірою відповідає вашій точці зору, уявленню або звичного способу поведінки.

Тестові питання

1.)

а) я вірю в себе тільки тоді, коли відчуваю, що можу впоратися з усіма стоять переді мною завданнями.

б) я вірю в себе навіть тоді, коли відчуваю, що не можу впоратися з усіма стоять переді мною завданнями

2.)

а) я часто внутрішньо ніяковію, коли мені говорять компліменти.

б) я рідко внутрішньо збентежений, коли мені говорять компліменти.

3.)

а) мені здається, що людина може прожити своє життя так, як йому хочеться.

б) мені здається, що у людини мало шансів прожити своє життя так, як йому хочеться.

4.)

а) я завжди відчуваю в собі сили для подолання життєвих негараздів.

б) я далеко не завжди відчуваю в собі сили для подолання життєвих негараздів.

5.)

а) я відчуваю докори сумління, коли серджуся на тих, кого люблю.

б) Я не відчуваю докорів сумління, коли серджуся на тих, кого люблю.

6.)

а) у складних ситуаціях треба діяти вже випробуваними способами, так як це гарантує успіх.

б) у складних ситуаціях треба завжди шукати принципово нові рішення.

7.)

а) для мене важливо, чи поділяють інші мою точку зору.

б) для мене не дуже важливо, щоб інші поділяли мою точку зору.

8.)

а) мені здається, що людина повинна спокійно ставитися до того неприємного, що він може почути про себе від інших.

б) мені зрозуміло, коли люди ображаються, почувши щось неприємне про себе.

9.)

а) можу без жодних докорів сумління відкласти до завтра те, що я повинен зробити сьогодні.

б) мене мучать докори сумління, якщо я відкладаю до завтра те, що я повинен зробити сьогодні.

10.)

а) іноді я буваю так злий, що мені хочеться «кидатися» на людей.

б) я ніколи не буваю злий настільки, щоб мені хотілося «кидатися» на людей.

11.)

а) мені здається, що в майбутньому мене чекає багато хорошого.

б) мені здається, що моє майбутнє обіцяє мені мало хорошого.

12.)

а) людина повинна залишатися чесною у всьому і завжди.

б) бувають ситуації, коли людина має право бути нечесним.

13.)

а) дорослі ніколи не повинні стримувати допитливість дитини, навіть якщо її задоволення може мати негативні наслідки.

б) не варто заохочувати зайву цікавість дитини, коли воно може привести до поганих наслідків.

14.)

а) у мене часто виникає потреба знайти обґрунтування тим своїм діям, які я здійснюю просто тому, що мені цього хочеться.

б) у мене майже ніколи не виникає потреби знайти обґрунтування тих своїх дій, які я здійснюю просто тому, що мені цього хочеться.

15.)

а) я всіляко намагаюся уникати прикрощів.

б) Я не прагну завжди уникати прикрощів.

16.)

а) я часто відчуваю почуття занепокоєння, думаючи про майбутнє.

б) я рідко відчуваю почуття занепокоєння, думаючи про майбутнє.

17.)

а) Я не хотів би відступати від своїх принципів навіть заради того, щоб зробити щось, за що люди були б мені вдячні.

б) я хотів би зробити щось, за що люди були б вдячні мені, навіть якщо заради цього потрібно було б дещо відійти від своїх принципів.

18.)

а) мені здається, що більшу частину часу я не живу, а як ніби готуюся до того, щоб по-справжньому почати жити в майбутньому.

б) мені здається, що більшу частину часу я не готуюся до майбутнього «справжнього» життя, а живу по-справжньому вже зараз.

19.)

а) Зазвичай я висловлюю і роблю те, що вважаю за потрібне, навіть якщо це загрожує ускладненнями у відносинах з одним.

б) я намагаюся не говорити і не робити такого, що може загрожувати ускладненнями у відносинах з одним.

20.)

а) Люди, які виявляють підвищений інтерес до всього на світі, іноді мене дратують.

б) Люди, які виявляють підвищений інтерес до всього на світі, завжди викликають у мене симпатію.

21.)

а) мені не подобається, коли люди проводять багато часу в безплідних мріях.

б) мені здається, що немає нічого поганого в тому, що люди витрачають багато часу на безплідні мрії.

22.)

а) я часто замислююся про те, чи відповідає моя поведінка ситуації.

б) я рідко замислююся про те, чи відповідає моя поведінка ситуації.

23.)

а) мені здається, що будь-яка людина за своєю природою здатний долати ті труднощі, які ставить перед ним життя.

б) мені здається, що будь-яка людина за своєю природою здатний долати ті труднощі, які ставить перед ним життя.

24.)

а) головне в нашому житті-це створювати щось нове.

б) головне в нашому житті – приносити людям користь.

25.)

а) мені здається, що було б краще, якби у більшості чоловіків переважали традиційно чоловічі риси характеру, а у жінок – традиційно жіночі.

б) мені здається, що було б краще, якби і чоловіки і жінки поєднували в собі і традиційно чоловічі, і традиційно жіночі властивості характеру.

26.)

а) дві людини найкраще ладнають між собою, якщо кожен з них намагається перш за все принести задоволення іншому на противагу вільному вираженню своїх почуттів.

б) дві людини найкраще ладнають між собою, якщо кожен з них намагається перш за все висловити свої почуття на противагу прагненню зробити приємність іншому.

27.)

а) жорстокі і егоїстичні вчинки, які роблять люди, є природними проявами їх людської природи.

б) жорстокі і егоїстичні вчинки, які роблять люди, не є проявами їх людської природи.

28.)

а) здійснення моїх планів в майбутньому багато в чому залежить від того, чи будуть у мене друзі.

б) здійснення моїх планів у майбутньому лише незначною мірою залежить від того, чи будуть у мене друзі.

29.)

а) я впевнений в собі.

б) Я не впевнений у собі.

30.)

а) мені здається, що найбільш цінним для людини є улюблена робота.

б) мені здається, що найбільш цінним для людини є щасливе сімейне життя.

31.)

а) я ніколи не пліткую.

б) іноді мені подобається пліткувати.

32.)

а) я мирюся з протиріччями в самому собі.

б) я не можу миритися з протиріччями в самому собі.

33.)

а) якщо незнайома людина надасть мені послугу, то я відчуваю себе зобов'язаним йому.

б) якщо незнайома людина надасть мені послугу, то я не відчуваю себе зобов'язаним йому.

34.)

а) іноді мені важко бути щирим навіть тоді, коли мені цього хочеться.

б) мені завжди вдається бути щирим, коли мені цього хочеться.

35.)

А) мене рідко турбує почуття провини.

б) мене часто турбує почуття провини.

36.)

а) я постійно відчуваю себе зобов'язаним робити все від мене залежне, щоб у тих, з ким я спілкуюся, був гарний настрій.

б) Я не відчуваю себе зобов'язаним робити все від мене залежне, щоб у тих, з ким я спілкуюся, був гарний настрій.

37.)

а) мені здається, що кожна людина повинна мати уявлення про основні закони фізики.

б) мені здається, що багато людей можуть обійтися без знання законів фізики.

38.)

а) я вважаю за необхідне слідувати правилу «не витрачай часу дарма».

б) я не вважаю за необхідне слідувати правилу «не витрачай часу дарма».

39.)

а) критичні зауваження на мою адресу знижують мою самооцінку.

б) критичні зауваження на мою адресу не знижують мою самооцінку.

40.)

а) я часто переживаю через те, що зараз не роблю нічого значного.

б) я рідко переживаю через те, що зараз не роблю нічого значного.

41.)

а) я вважаю за краще залишати приємне «на потім».

б) Я не залишаю приємне «на потім».

42.)

а) я часто приймаю спонтанні рішення.

б) я рідко приймаю спонтанні рішення.

43.)

а) я прагну відкрито висловлювати свої почуття, навіть якщо це може привести до яких-небудь неприємностей.

б) я намагаюся не висловлювати відкрито своїх почуттів в тих випадках, коли це може привести до яких-небудь неприємностей.

44.)

а) Я не можу сказати, що я собі подобаюся.

б) я можу сказати, що я собі подобаюся.

45.)

а) я часто згадую про неприємні для мене речі.

б) я рідко згадую про неприємні для мене речі.

46.)

а) мені здається, що люди повинні відкрито проявляти в спілкуванні з іншими своє невдоволення ними.

б) мені здається, що в спілкуванні з іншими люди повинні приховувати своє невдоволення ними.

47.)

а) мені здається, що я можу судити про те, як повинні поводитися інші люди.

б) мені здається, що я не можу судити про те, як повинні поводитися інші люди.

48.)

а) мені здається, що поглиблення у вузьку спеціалізацію є необхідним для справжнього вченого.

б) мені здається, що поглиблення у вузьку спеціалізацію робить людину ОБМЕЖЕНОЮ.

49.)

а) при визначенні того, що добре, а що погано, для мене важлива думка інших людей.

б) я намагаюся сам визначити, що добре, а що погано.

50.)

а) мені буває важко відрізнити любов від простого сексуального потягу.

б) я легко відрізняю любов від простого сексуального потягу.

51.)

А) мене постійно хвилює проблема самовдосконалення.

б) мене мало хвилює проблема самовдосконалення.

52.)

а) досягнення щастя не може бути метою людських відносин.

б) досягнення щастя – це головна мета людських відносин.

53.)

а) мені здається, я можу цілком довіряти своїм власним оцінками.

б) мені здається, я не можу довіряти повною мірою своїм власним оцінками.

54.)

а) при необхідності людина може досить легко позбутися від своїх звичок.

б) людині вкрай важко позбутися своїх звичок.

55.)

а) мої почуття іноді призводять в подив мене самого.

б) мої почуття Ніколи не шокують мене.

56.)

а) в деяких випадках я вважаю себе вправі дати людині зрозуміти, що він мені здається дурним і нецікавим.

б) я ніколи не вважаю себе вправі дати людині зрозуміти, що він мені здається дурним і нецікавим.

57.)

а) можна судити з боку, наскільки щасливо складаються відносини між людьми.

б) спостерігаючи з боку, не можна сказати, наскільки вдало складаються відносини між людьми.

58.)

а) я часто перечитую сподобалися мені книги по кілька разів.

б) я думаю, що краще прочитати будь-яку нову книгу, ніж повертатися до вже прочитаного.

59.)

а) я дуже захоплений своєю роботою.

б) я не можу сказати, що захоплений своєю роботою.

60.)

а) я незадоволений своїм минулим.

б) я задоволений своїм минулим.

61.)

а) я відчуваю себе зобов'язаним завжди говорити правду.

б) Я не відчуваю себе зобов'язаним завжди говорити правду.

62.)

а) існує дуже мало ситуацій, коли я можу дозволити собі дуріти

б) існує безліч ситуацій, коли я можу дозволити собі дуріти.

63.)

а) прагнучи розібратися в характері і почуттях оточуючих, люди часто бувають надмірно нетактовні.

б) прагнення розібратися в характері і почуттях оточуючих природно для людини і тому може виправдати нетактовність.

64.)

а) Зазвичай я засмучуюся через втрату або поломки подобаються мені речей.

б) Зазвичай я не засмучуюся через втрату або поломки подобаються мені речей.

65.)

а) я відчуваю себе зобов'язаним чинити так, як від мене очікують оточуючі.

б) Я не відчуваю себе зобов'язаним чинити так, як від мене очікують оточуючі.

66.)

а) інтерес до самого себе завжди необхідний для людини.

б) зайве самокопання іноді має погані наслідки.

67.)

а) іноді я боюся бути самим собою.

б) я ніколи не боюся бути самим собою.

68.)

а) велика частина того, що мені доводиться робити, приносить мені задоволення.

б) лише небагато з того, що я роблю, приносить мені задоволення.

69.)

а) лише марнославні люди думають про свої достоїнства і не думають про недоліки.

б) не тільки марнославні люди думають про свої достоїнства.

70.)

а) я можу робити що-небудь для інших, не вимагаючи, щоб вони це оцінили.

б) я маю право очікувати від інших, щоб вони оцінили те, що я роблю для них.

71.)

а) людина повинна каятися у своїх вчинках.

б) людина зовсім не обов'язково повинен каятися у своїх вчинках.

72.)

а) мені необхідні обґрунтування для прийняття моїх почуттів.

б) зазвичай мені не потрібні ніякі обґрунтування для прийняття моїх почуттів.

73.)

а) у більшості ситуацій я перш за все хочу зрозуміти, чого хочу я сам.

б) у більшості ситуацій я перш за все намагаюся зрозуміти, чого хочуть оточуючі.

74.)

а) я намагаюся ніколи не бути «білою вороною».

б) я дозволяю собі бути «білою вороною».

75.)

а) коли я подобаюся сам собі, мені здається, що я подобаюся всім оточуючим.

б) навіть коли я подобаюся сам собі, Я розумію, що є люди, яким я неприємний.

76.)

а) моє минуле в значній мірі визначає моє майбутнє.

б) моє минуле дуже слабо визначає моє майбутнє.

77.)

а) Часто буває так, що висловити свої почуття важливіше, ніж обмірковувати ситуацію.

б) досить рідко буває так, що висловити свої почуття важливіше, ніж обмірковувати ситуацію.

78.)

а) ті зусилля і витрати, яких вимагає пізнання істини, виправдані, так як вони приносять користь людям.

б) ті зусилля і витрати, яких вимагає пізнання істини, виправдані хоча б тим, що вони доставляють людині емоційне задоволення.

79.)

а) мені завжди необхідно, щоб інші схвалювали те, що я роблю.

б) мені не завжди необхідно, щоб інші схвалювали те, що я роблю.

80.)

а) я довіряю тим рішенням, які я приймаю спонтанно.

б) Я не довіряю тим рішенням, які я приймаю спонтанно.

81.)

а) мабуть, я можу сказати, що я живу з відчуттям щастя.

б) мабуть, я не можу сказати, що я живу з відчуттям щастя.

82.)

а) досить часто мені буває нудно.

б) мені ніколи не буває нудно.

83.)

а) я часто проявляю свою прихильність до людини, незалежно від того, взаємно воно.

б) я рідко проявляю свою прихильність до людини, не будучи впевненим, що воно взаємно.

84.)

а) я легко приймаю ризиковані рішення.

б) зазвичай мені буває важко приймати ризиковані рішення.

85.)

а) я намагаюся у всьому і завжди чинити чесно.

б) іноді я вважаю можливим шахраювати.

86.)

а) я готовий примиритися зі своїми помилками.

б) мені важко примиритися зі своїми помилками.

87.)

а) Зазвичай я відчуваю себе винуватим, коли роблю егоїстично.

б) Зазвичай я не відчуваю себе винним, коли роблю егоїстично.

88.)

а) діти повинні розуміти, що у них немає тих прав і привілеїв, що у дорослих.

б) дітям не обов'язково усвідомлювати, що у них немає тих прав і привілеїв, що у дорослих.

89.)

а) я добре знаю, які почуття я здатний відчувати, а які ні.

б) я ще не зрозумів до кінця, які почуття я здатний відчувати, а які ні.

90.)

а) я думаю, що більшості людей можна довіряти

б) я думаю, що без крайньої необхідності людям довіряти не варто.

91.)

а) минуле, сьогодення і майбутнє представляються мені як єдине ціле.

б) моє сьогодення представляється мені слабо пов'язаним з минулим і майбутнім.

92.)

а) я вважаю за краще проводити відпустку подорожуючи, навіть якщо це пов'язано з великими незручностями.

б) я вважаю за краще проводити відпустку спокійно, в комфортабельних умовах.

93.)

а) буває, мені подобаються люди, чия поведінка Я не схвалюю.

б) мені майже ніколи не подобаються люди, чия поведінка Я не схвалюю.

94.)

а) Людям від природи властиво розуміти один одного.

б) за своєю природою людині властиво піклуватися про свої власні інтереси.

95.)

а) мені ніколи не подобаються сальні жарти.

б) мені іноді подобаються сальні жарти.

96.)

А) мене люблять тому, що я сам здатний любити.

б) мене люблять тому, що я намагаюся заслужити любов оточуючих.

97.)

а) мене люблять тому, що я намагаюся заслужити любов оточуючих.

б) мені здається, що емоційне і раціональне в людині суперечать один одному.

98.)

а) я відчуваю себе впевненим у відносинах з іншими людьми.

б) я відчуваю себе невпевненим у відносинах з іншими людьми.

99.)

а) захищаючи власні інтереси, люди часто ігнорують інтереси оточуючих.

б) захищаючи власні інтереси, люди зазвичай не забувають інтереси оточуючих.

100.)

а) я завжди можу покластися на свої здібності орієнтуватися в ситуації.

б) я далеко не завжди можу покластися на свої здібності орієнтуватися в ситуації.

101.)

а) я вважаю, що здатність до творчості-природна властивість людини.

б) я вважаю, що далеко не всі люди обдаровані природою здатністю до творчості.

102.)

а) Зазвичай я не засмучуюся, якщо мені не вдається домогтися досконалості в чому-небудь.

б) я часто засмучуюсь, якщо мені не вдається досягти досконалості в чому-небудь.

103.)

а) іноді я боюся здатися занадто ніжним.

б) я ніколи не боюся здатися занадто ніжним.

104.)

а) мені легко змиритися зі своїми слабкостями.

б) мені важко змиритися зі своїми слабкостями.

105.)

а) мені здається, що я повинен домагатися досконалості у всьому, що я роблю.

б) мені не здається, що я повинен домагатися досконалості у всьому, що я роблю.

106.)

а) мені часто доводиться виправдовувати перед самим собою свої вчинки.

б) мені рідко доводиться виправдовувати перед самим собою свої вчинки.

107.)

а) вибираючи для себе будь-яке заняття, людина повинна рахуватися з тим, наскільки це необхідно.

б) людина повинна завжди займатися тільки тим, що йому цікаво.

108.)

а) я можу сказати, що мені подобається більшість людей, яких я знаю.

б) я не можу сказати, що мені подобається більшість людей, яких я знаю.

109.)

а) іноді я не проти того, щоб мною командували.

б) мені ніколи не подобається, коли мною командують.

110.)

а) Я не соромлюся виявляти свої слабкості перед друзями.

б) мені не легко виявляти свої слабкості навіть перед друзями.

111.)

а) я часто боюся зробити якусь помилку.

б) я не боюся зробити якусь помилку.

112.)

а) найбільше задоволення людина отримує, домігшись бажаного результату в роботі.

б) найбільше задоволення людина отримує в самому процесі роботи.

113.)

а) про людину ніколи з упевненістю не можна сказати, добрий він чи злий.

б) зазвичай про людину можна сказати, добрий він чи злий.

114.)

а) я майже завжди відчуваю в собі сили чинити так, як я вважаю за потрібне, незважаючи на наслідки.

б) я далеко не завжди відчуваю в собі сили чинити так, як я вважаю за потрібне, незважаючи на наслідки.

115.)

а) Люди часто дратують мене.

б) Люди рідко дратують мене.

116.)

а) моє почуття самоповаги багато в чому залежить від того, чого я досяг.

б) моє почуття самоповаги в невеликій мірі залежить від того, чого я досяг.

117.)

а) зріла людина завжди повинна усвідомлювати причини кожного свого вчинку.

б) зріла людина зовсім не обов'язково повинен усвідомлювати причини кожного свого вчинку.

118.)

а) я сприймаю себе таким, яким бачать мене оточуючі.

б) я бачу себе не зовсім таким, яким бачать мене оточуючі.

119.)

а) буває, що я соромлюся своїх почуттів.

б) я ніколи не соромлюся своїх почуттів.

120.)

а) мені подобається брати участь в жарких суперечках.

б) мені не подобається брати участь у палких суперечках.

121.)

а) у мене не вистачає часу на те, щоб стежити за новинками в світі мистецтва і літератури.

б) я постійно стежу за новинками в світі мистецтва і літератури.

122.)

а) мені завжди вдається керуватися в житті своїми власними почуттями і бажаннями.

б) мені не часто вдається керуватися в житті своїми власними почуттями і бажаннями.

123.)

а) я часто керуюся загальноприйнятими уявленнями у вирішенні моїх особистих проблем.

б) я рідко керуюся у вирішенні моїх особистих проблем загальноприйнятими уявленнями.

124.)

а) мені здається, що для того, щоб займатися творчою діяльністю, людина повинна володіти певними знаннями в цій галузі.

б) мені здається, що для того, щоб займатися творчою діяльністю, людині не обов'язково володіти певними знаннями в цій галузі.

125.)

а) я боюся невдач.

б) Я не боюся невдач.

126.)

а) мене часто турбує питання про те, що станеться в майбутньому.

б) мене рідко турбує питання про те, що станеться в майбутньому.

Реєстраційний бланк

П.І.П. _____

Вік _____ років Стать _____

Номер твердження	А	Б	Номер твердження	А	Б	Номер твердження	А	Б	Номер твердження	А	Б
1			32			64			96		
2			33			65			97		
3			34			66			98		
4			35			67			99		
5			36			68			100		
6			37			69			101		
7			38			70			102		
8			39			71			103		
9			40			72			104		
10			41			73			105		
11			42			74			106		
12			43			75			107		
13			44			76			108		
14			45			77			109		
15			46			78			110		
16			47			79			111		
17			48			80			112		
18			49			81			113		
17			50			82			114		
19			51			83			115		
20			52			84			116		
21			53			85			117		
22			54			86			118		
23			55			87			119		
24			56			88			120		
25			57			89			121		
26			58			90			122		
27			59			91			123		
28			60			92			124		
29			61			93			125		
30			62			94			126		
31			63			95					

Шкали

Базові шкали

1. Шкала орієнтації в часі (ОЧ)

11	11	18	21	28	38	40	41	45	60	64	71	76	82	91	106	126
А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б

2. Шкала підтримки (П)

1	2	3	4	5	7	8	9	10	12	14	15	17	19	22	23	25	26	27	29
Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	Б	А	Б	Б	Б	А
31	32	33	34	35	36	39	42	43	44	46	47	49	50	51	52	53	55	56	57
Б	А	Б	А	Б	Б	Б	А	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	А	Б
59	61	62	65	66	67	68	69	70	72	73	74	75	77	79	80	81	83	85	86
А	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	А	Б	А	А	А	Б	А
87	88	89	90	93	94	95	96	97	98	99	100	102	103	104	105	108	109	110	111
Б	Б	Б	А	А	А	Б	А	А	А	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	Б
113	114	115	116	117	118	119	120	122	123	125									
А	А	А	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б									

Додаткові шкали:

1. Шкала ціннісних орієнтацій (ЦО)

17	29	42	49	50	53	56	59	67	68	69	80	81	90	93	97	99	113	114	122
А	А	А	Б	Б	А	А	А	Б	А	Б	А	А	А	А	А	Б	А	А	А

2. Шкала гнучкості поведінки (ГП)

3	9	12	33	36	38	40	47	50	51	61	62	65	68	70	74	82	85	95	97	99	102	105	123
А	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	Б

3. Шкала сензивності (Сен)

2	5	10	43	46	55	73	77	83	89	103	119	122
Б	Б	А	А	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	А

4. Шкала спонтанності (Сп)

5	14	15	26	42	62	67	74	77	80	81	83	95	114
Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	Б	А

5. Шкала самоповаги (Сп)

2	3	7	23	29	44	53	66	69	98	100	102	106	114	122
Б	А	Б	А	А	Б	А	А	Б	А	А	А	Б	А	А

6. Шкала самоприйняття (Спр)

1	8	14	22	31	32	34	39	53	61	71	75	86	87	104	105	106	110	111	116	125
Б	А	Б	Б	Б	А	А	Б	А	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	Б	А	Б	Б	Б

7. Шкала уявлень про природу людини (Упл)

23	25	27	50	66	90	94	97	99	113
А	Б	Б	Б	А	А	А	А	Б	А

8. Шкала синергії(Син)

50	68	91	93	97	99	113
Б	А	Б	А	А	Б	А

9. Шкала сприйняття агресії (СА)

5	8	10	15	19	29	39	43	46	56	57	67	85	93	94	115
Б	А	А	Б	А	А	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А

10. Шкала контактності та комунікативності (К)

5	7	17	26	33	36	46	65	70	73	74	75	79	96	99	103	108	109	120	123
Б	Б	А	Б	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	А	Б

11. Шкала потреб пізнання (Пп)

13	20	37	48	63	66	78	82	92	107	121
А	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	Б	Б

12. Шкала креативності(Кр)

6	24	30	42	54	58	59	68	84	101	105	112	123	124
Б	А	А	А	А	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б

Кожна співпадаюча з ключем відповідь оцінюється в 1 бал. Потім підраховується сума балів, набраних випробуваним за кожною шкалою.

Інтерпретація отриманих результатів

При розробці тесту не були однозначно визначені норми для високого, середнього та низького рівнів самоактуалізації. Однак вважається, що показники САТ у самоактуалізованої особистості ні в якому разі не повинні «зашкалювати». Граничні значення свідчать про занадто сильний вплив на результати чинника соціальної бажаності або про прагнення випробовуваних виглядати в найкращому ракурсі (таке явище Е. Шостром назвав «псевдосамоактуалізацією»). Практика довела, що «діапазон самоактуалізації» знаходиться в межах «вище середнього». Низькі шкальні оцінки характерні для людей, хворих невротами, з різними формами прикордонних психічних розладів. У психічну і статистичну норму потрапляє 68% всього населення, і тільки у 16% результат перевищує 60 або не досягає 40 (у стінах). Значення вище 70 або нижче 30 спостерігаються тільки у 2,3% людей.

Результати інтерпретуються в відповідності з описом шкал САТ. Залежно від цілей діагностики можна обмежитися аналізом даних з базових шкал або провести повну інтерпретацію. Вибірковий аналіз (із залученням окремих додаткових шкал) може бути корисний, наприклад, при контролі змін в результаті проведення навчальної, корекційної або коучингової програм. При цьому слід співвідносити отримані результати з усіма наявними даними про досліджуваного (результати бесіди, спостереження, інших використаних тестів і т. Д.).

Додаток В

Опитувальник СЖО Д. Леонтєва

Інструкція: запропоновано пари протилежних тверджень. Ваше завдання – брати одне з двох тверджень, яке, на вашу думку, більше відповідає дійсності, і відзначити одну з цифр 1,2,3, в залежності від того, наскільки ви впевнені у виборі (або 0, якщо обидва твердження, на ваш погляд, однаково вірні).

1.	Зазвичай мені сумно	3210123	Зазвичай я повен (на) енергії
----	---------------------	---------	-------------------------------

2.	Життя здається завжди хвилюючим та захоплюючим	3210123	Життя здається мені зовсім спокійним та рутинним
3.	В житті я не маю визначених цілей та намірів	3210123	В житті я маю чіткі цілі та наміри
4.	Моє життя здається вкрай безглуздим та безцільним	3210123	Моє життя здається мені цілком обдуманим та цілеспрямованим
5.	Кожен день здається новим і не схожим на інші	3210123	Кожен день здається мені однотиповим і схожим на всі інші
6.	Коли я вийду на пенсію, я займусь цікавими речами, якими завжди мріяв (ла) займатись	3210123	Коли я вийду на пенсію, я намагатимусь не затрудняти себе ніякими клопотами
7.	Моє життя склалось саме так, як і я мріяв (ла)	3210123	Моє життя склалось зовсім не так як я мріяв (ла)
8.	Я не добився (лась) значних успіхів в реалізації своїх життєвих планів	3210123	Я реалізував (ла) багато, з того, що планував (ла)
9.	Моє життя пусте та нецікаве	3210123	Моє життя наповнене цікавими справами
10.	Якби мені довелося підводити сьогодні підсумок мого життя, то я б сказав (ла), що воно було цілком осмисленим.	3210123	Якби мені довелося підводити сьогодні підсумок мого життя, то я б сказав (ла), що вона не мало сенсу.
11.	Якби я міг (ла) вибирати, то я б побудував (ла) своє життя зовсім інакше.	3210123	Якби я міг (ла) вибирати, то я б прожив (ла) своє життя так, яким воно і є.
12.	Коли я дивлюся на навколишній світ, він часто приводить мене в розгубленість і занепокоєння.	3210123	Коли я дивлюся на навколишній світ, він зовсім не викликає у мене занепокоєння і розгубленості.
13.	Я людина дуже обов'язкова.	3210123	Я людина зовсім не обов'язкова.
14.	Я вважаю, що людина має можливість здійснити свій життєвий вибір за своїм бажанням.	3210123	Я вважаю, що людина позбавлена можливості вибирати через вплив природних здібностей, і обставин
15.	Я безумовно можу назвати себе цілеспрямованою людиною.	3210123	Я не можу назвати себе цілеспрямованою людиною.
16.	В житті я ще не нашел свого призначення і ясних цілей.	3210123	В житті я нашел своє призначення і цілі.
17.	У житті я ще не знайшов свого покликання і ясних цілей.	3210123	Мої життєві погляди цілком визначені
18.	Я вважаю, що мені вдалося знайти покликання і цікаві цілі в житті.	3210123	Я навряд чи здатний знайти покликання і цікаві цілі в житті.
19.	Моє життя в моїх руках, і я власноруч ним керую	3210123	Моє життя не підвладне мені, воно керується зовнішніми подіями.

20.	Мої повсякденні справи приносять мені задоволення	3210123	Мої повсякденні справи приносять мені неприємності та переживання
-----	---	---------	---

Інтерпретація результатів

Обробка результатів зводиться до підсумовування числових значень для всіх 20 шкал і перекладу сумарного балу в стандартні значення. Для підрахунку балів необхідно перевести відмічені випробувані позиції на симетричній шкалі 3 2 1 0 1 2 3 в оцінки по висхідній або низхідній асиметричною шкалою за таким правилом:

У висхідну шкалу 1234567 переводяться пункти 1, 3, 4, 8, 9, 11, 12, 16, 17.

У спадну шкалу 7654321 переводяться пункти 2, 5, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 18, 19, 20.

Висхідна послідовність градацій (від 1 до 7) чергується з низхідній (від 7 до 1), причому максимальний бал (7) завжди відповідає полюсу наявності мети в житті, а мінімальний бал (1) - полюсу її відсутності.

Наприклад, якщо за першим пунктом у Вас був наступний результат 3210123, то після переведення в висхідну шкалу ви отримаєте 5 балів.

Якщо по другому пункту у Вас був схожий результат за початковою шкалою: 3210123, то після переведення в спадну шкалу ви отримаєте 3 бали.

Після переведення всіх двадцяти пунктів в висхідні або низхідні шкали підсумовуються бали за відповідними субшкалам і заносяться в таблицю.

Субшкала 1 (Цілі) - підраховується підсумовуванням пунктів (пп.) 3, 4, 10, 16, 17, 18 .;

Субшкала 2 (Процес) - пп. 1, 2, 4, 5, 7, 9 .;

Субшкала 3 (Результат) - пп. 8, 9, 10, 12, 20 .;

Субшкала 4 (Локус контролю - Я) - пп. 1, 15, 16, 19 .;

Субшкала 5 (Локус контролю - життя) - пп. 7, 10, 11, 14, 18, 19.